

TOLNA MEGYE NÉPESSÉGÉNEK ÁTRÉTEGEZŐDÉSE A MUNKAERŐGAZ-
DÁLKODÁS TÜKRÉBEN
/ Doktori értekezés /

Donkó István
biológia - földrajz szakos
tanár

Diss.

B 111

BEVEZETÉS

A termelés az anyagi javak előállítás. Az emberi társadalom az anyagi javakat az ipari és mezőgazdasági termelés során hozza létre. A fogyasztás az előállított termékek felhasználása, a szükségletek kielégítése. A termelést és a fogyasztást a szállítás és a kereskedelem kapcsolja össze. Az anyagi javak termelése szállítás, elosztása és a fogyasztás a társadalom gazdasági tevékenységének fő területei. A természet csak lehetőséget jelent e tényezők számára a társadalomtól függ, hogy mennyire él ezekkel a lehetőségekkel. Szükséges tehát egy országos viszonylatban, mint egy-egy sajátos jellemvonásokkal rendelkező termelési körzeten belül vagy -pillanatnyilag még- adminisztrációs eszközökkel kijelölt közigazgatási egységek vonatkozásában ismerni a fogyasztó emberekből összetevődő társadalmat és a fogyasztást mint célt szolgáló termelést, szállítás és a kereskedelmet végző embert, mint társadalmi tevékenységet folytató tényezőt.

Tolna megye mind a múltban, mind pedig a jelenben a népesség fő gazdasági tevékenységét tekintve Magyarország mezőgazdasági területei közé tartozott. A kapitalista társadalmi renddel együttjáró ipari fejlődés / centralizált / illetve ennek következtében jelentkező urbanizáció erőteljes szívóhatást gyakorolt a szó-szoros értelmében csak időszakos munkát biztosító mezőgazdaság főlős számban jelentkező agrárproletárjai felé. A felszabadulás után az iparosítás gyorsulásával ez a vonzóerő csak fokozódott, a decentralizációs politika következtében pedig a belső vándorlás emelkedése mellett elsősorban annak iránya változott meg. A lakosságnak a fejlett, központifekvésű -főleg ipari-településekben való tömörülése napjaink egyik jellemző népesedési folyamata. A tömörülés üteme, mely a tervgazdálkodás elterjedésével, a gazdasági élet szerkezetének átalakulásával és az iparosodás növekedésével egyenes arányban gyorsul, ma már több vonatkozásban is feladatot állít a gazdasági élet központi és helyi irányítói elé és ezért alapos elemzést igényel. Az utóbbi időben olyan méretűvé vált a lakosság koncentrálódása, hogy a folyamat a településszerkezet mellett a népesség szerkezetét is megváltoztatta ez viszont élesen kihat a gazdasági és társadal-

mi élet formáira, szerkezetére, minden jelenségére és folyamatára.

Témaválasztásomban elsősorban az vezetett, hogy megkeressem az ok- okozati összefüggéseket az egyes népesedési tényezők változása, ágazati jellegének alakulása, valamint a megye gazdasági sajátosságai és a népesség foglalkoztatottsági szintje közötti kapcsolatokatm megvizsgálni az ország gazdasági jelleg szerinti körzetesítésében elfoglalt helye és a munkaerőmozgás közötti összefüggéseket, végül a megye foglalkoztatottsági problémáit a harmadik 5 éves terv időszakában. Dolgozatomban elsősorban a napjainkban kialakult sajátos helyzetet szeretném elemezni éppen ezért az 1945 előtti adatokat és sajátosságokat csak annyiban használok fel amennyiben az a mai helyzetet magyarázza.

1./ Tolna megye népesedési tényezőinek változása

Tolna megye területe 3608 km²,népessége 1966 január elsején 258211 fő. Területe az ország területének 3,8 %-a, a lakosság pedig az ország lakosságának 2,5 %-a. Népsűrűsége 71,5 fő négyzetkilométerenként, kevesebb az országos megyei átlagnál / 88,6 fő /

Tolna megye népességének fejlődése:

év	népességszám	népsűrűség km	tényleges szaporodás ill. fogyás /- / az előző népszámláláshoz viszonyítva	
			számszerint	%
1869	220109	61,4	-	-
1880	233928	65,3	13819	6,3
1890	251814	70,3	17886	7,6
1900	252832	70,6	1018	0,4
1910	267234	74,6	14402	5,7
1920	263131	73,4	-4103	-1,5
1930	266833	74,5	3702	1,4
1941	270565	75,5	3732	1,4
1949	269982	75,4	- 583	-0,2
1960	267094	74,5	-2888	-1,1
1966	258211	71,5	-8883	-3,3

A megye népessége 1869 óta / 220109 / 17,2 %-kal nőtt / 258211 /, ugyanakkor 1949 óta / 269982 / 4,3 %-kal csökkent / 258211 /. Szekszárd várost kiemelve a községek népessége 1969 óta / 208108 / csak 13,8 %-kal nőtt, 1949 és 1966 között pedig / 253665-236893 / 6,6 %-kal csökkent. A természetes szaporodás az elmúlt 17 év alatt 23426 fő volt. Az elvándoroltak száma 35197 fővel meghaladta a bevándoroltakét. 1000 lakosra 86,6 fő természetes szaporodás és 129,5 vándorlási veszteség jutott.

Terület	Népesség száma		Természe- tes sza- porodás	Vándorlási különbözet 1949-1966	Tényleges szaporodás illetve fogyás /-/
	1949	1966			
Községek	253665	236893	22382	-39154	-16772
Szekszárd jjv.	16317	21318	1044	+ 3957	+ 5001
Összesen	269982	258211	23426	-35197	-11771

A községek vándorlási vesztesége az 1949-es népszámlálás óta 39154 fő. A vándorlási veszteség a Bonyhádi járás kivételével valamennyi járásban meghaladta a természetes szaporodást. Szekszárd város 5001 főnyi népességnövekedésének közel kétharmada vándorlási különbözetből adódott. A megye községi népességének 50,7 %-a él 3000-nél több lakosu településen. Szekszárdon kívül a legnépesebb települések Dombóvár 15926, Paks 11861, Dunaföldvár 10935 és Bonyhád 10114 lakossal. A megye népességének 8,2 %-a él egyetlen városában Szekszárdon és 91,8 %-a a 107 községben. Lényegesen aránytalanabb a területi megoszlás a 103 település valamint Szekszárd és a négy kiemelt település viszonylatában / 69 illetve 31 % /.

A lakosság számának alakulása Tolna megyében és országosan
/ 1949 - 1966 /

A lakosság száma 1949-ben / fő /

	Tolna megye	Országosan
Községekben	253665	6235596
Városokban	16317	1378887
Budapesten	-	1590316
Összesen	269982	9204799

A lakosság száma 1966-ban

	Tolna megye	Országosan
Községekben	236893	6337976
Városokban	21318	1853404
Budapesten	-	1969000
Összesen	258211	10160380

Tényleges szaporodás /1949-1966 /

Községekben	-16772	102380
Városokban	5001	474517
Budapesten	-	378684
Összesen	-11771	955581

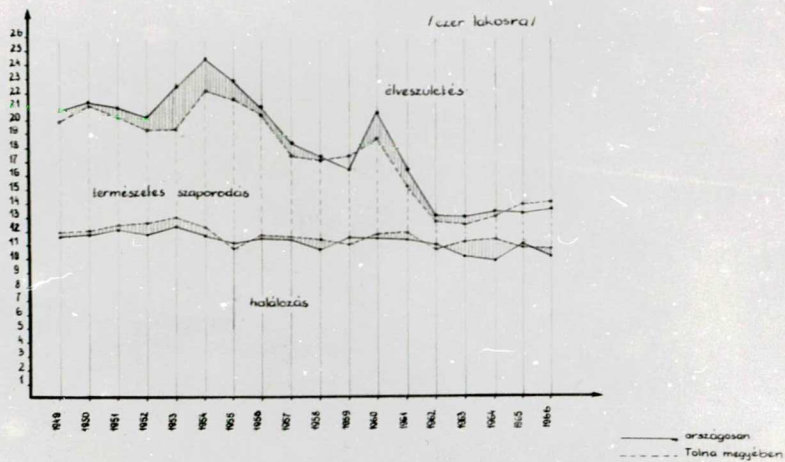
Évi tényleges szaporodás az átlag népesedéshez viszonyítva %

Községekben	-6,6	1,6
Városokban	30,6	34,4
Budapesten	-	23,8
Összesen	-4,6	10,3

Az 1949-ben összeírt 269982 lakossal szemben 1966-ban 258211 fő a megye népessége, vagyis az 1949 - 1966 közötti átlagos lakosság számhoz viszonyítva évi 4,6 %-os fogyást jelent, ami lényegesen eltér a 10,3 %-kal növekedő országos átlagtól. E szerint a globális adat szerint tehát Tolna lakossága a felszabadulás utáni időben kedvezőtlenül alakult és messze elmaradt az országos méretekől. A részletes vizsgálatok is úgy mutatják, hogy a megye népessége ebben az időintervallumban az ország egészétől eltérően jellegzetesen fejlődött. Az adatok tükrében azt is láthatjuk, hogy megyénk népesedésének kedvező alakulása kizárólag Szekszárd vonatkozásában állapítható meg. Az egyetlen járási jogú városunk lakosainak a száma az ország városainak átlagával majdnem megegyező mértékben növekedett. A községekben, míg országos átlagban a vizsgált időszakban a lakosság 1,6 %-kal növekedett, a megyében a községek lakóinak száma 6,6 %-kal fogyott.

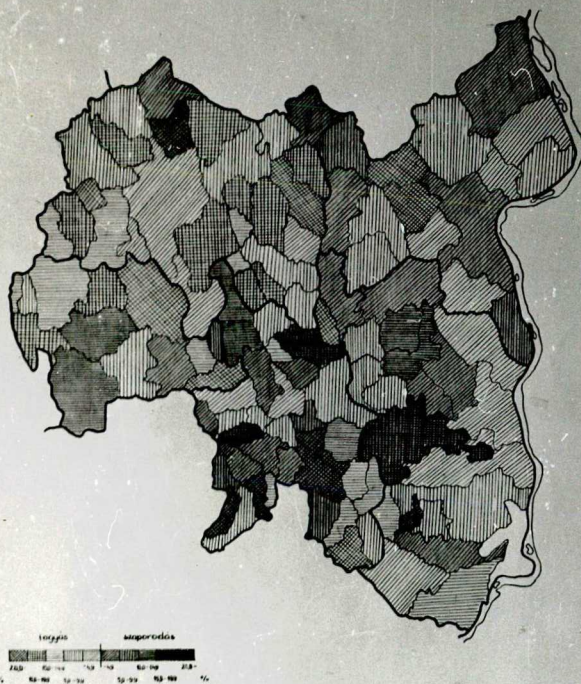
A városi és falusi lakosság növekedésében látható nagy különbség / Szekszárd esetében figyelembe véve az aránylag alacsony természetes szaporodást és ennek ellenére a jelentős tényleges szaporodást / kétségtelenné teszi, hogy a népesedés elsődleges tényezője megyénkben nem a természetes szaporodás, hanem a vándorlás rendkívüli méreteiben keresendő. Egyébként ez számokkal is igazolható.

A népmozgalom alakulása országosan és Tolna megyében /1949-1966/

1. ábra

Tényleges szaporodás vagy fogyás
közösségként /1949-1966/

2. ábra

Az ábrák elemzése igen érdekes, változatos képet tár elénk. A természetes szaporodás alakulását országos viszonylatban ismerjük. Tolna megye ettől minden időben negatív irányban eltér. A megye 108 településének 26,1 %-ában természetes fogyást vagy teljes stagnálást figyelhetünk meg és a 73,9 %-ában jelentkezik természetes szaporodás. Ugyanakkor 66,4 %-ában mutatkozik tényleges fogyás a 33,6 % tényleges szaporodással szemben.

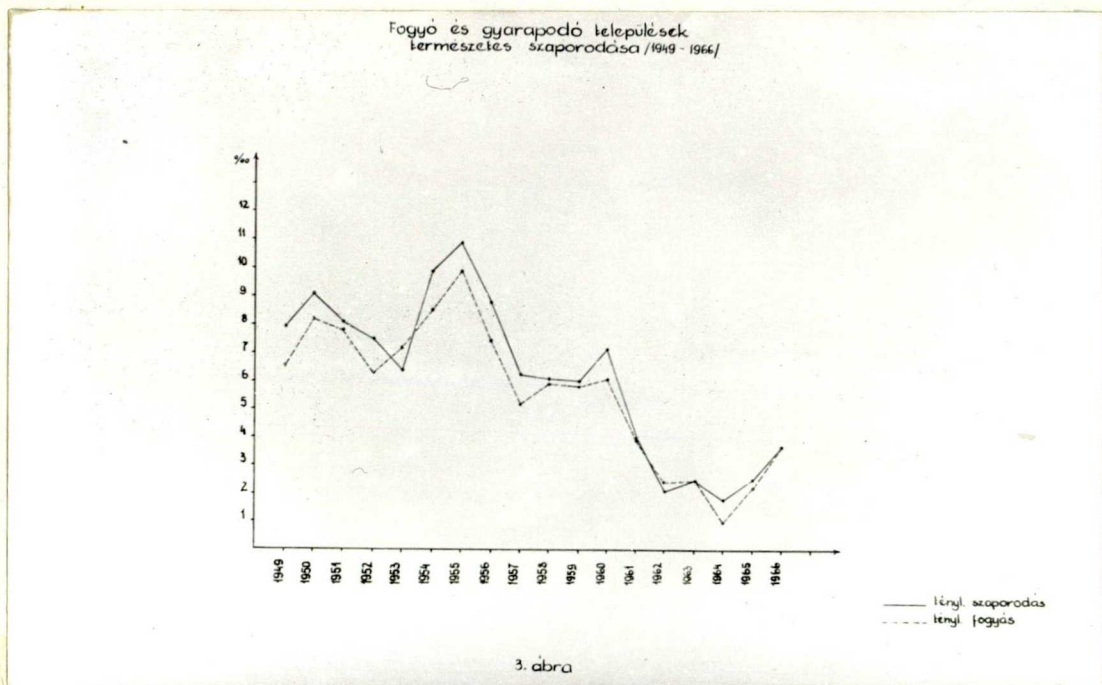
A természetes szaporodás egyik komponensének az élveszületések számának bemutatásánál egy körülményre figyelemmel kell lenni, arra, hogy a népesség reprodukciója nagymértékben függ a lakosság korszerinti összetételétől. Helytelen tehát az élveszületések számát az összlakossághoz viszonyítani. A 15 - 49 éves nőket tekintjük a szaporodás szempontjából produktív korúaknak. Tehát helyesebb ezen intervallumot összehasonlítási alapként elfogadni. Ilyen számítások alapján az élveszületések aránya:

Országosan : 54,8 %

Tolna megye: 65,2 %

A természetes szaporodás országoshoz viszonyított kedvezőtlenebb alakulásának oka tehát nem a születések számában, hanem a halálozások számának az országos átlaghoz mérten magasabb arányában is keresendő. Feltétlen figyelmet érdemel az a tény, hogy néhány községben / Pl.: Lápafő, Szakcs, Nagykónyi, Regöly, Nagyszékely / ahol a természetes fogyás a legmagasabb / 1949 - 1966 átlagában -12,2 % / a produktív korú nők %-os aránya a legalacsonyabb 37,7 % és a 60 éven felüli népesség igen magas 19,5 %. Ezzel szemben a 17 év legmagasabb természetes szaporodási átlagát mutató községekben / Cikó, Bábaapáti, Izmány, Nagymányok, Mucsi / a produktív korú nők aránya 46,9 % míg a 60 éven felüli népesség aránya alacsonyabb. / 8,8 % / A magasabb és alacsonyabb természetes szaporodásnak nem ez az alapvető meghatározó tényezője, mert a társadalmi gazdasági törvények rendszerében csak okozat, feltétlen figyelembe kell venni, hogy a települések népesség juvenilitása vagy előregedése a foglalkozta-

tottsági szint mértékére mint okra vezethető vissza. A fogyást mutató községekben a fiatalok állandó elvándorlása a gazdasági és kulturális vonzást gyakorló központ hiányában lép fel, míg az erősen életképes települések vagy saját maguk elégítik ki a foglalkoztatási igényt, vagy valamilyen könnyen megközelíthető központ napi ingázást tesz lehetővé, mint ahogy ezt esetünkben is megfigyelhetjük. Így a lakosság nem, vagy csak igen kis mértékben cserélődik vagy fogy. Az adatok alapján megfigyelhetjük, hogy a megye településeinek 66,4 %-a tényleges fogyást a 33,6 %-a tényleges szaporodást mutatott. / 1949 - 1966 / Vizsgáljuk meg a fogyást illetve gyarapodást mutató községek természetes szaporodását évi lebontásban.

Megfigyelhetjük, hogy a görbe lényeges eltérést nem mutat egyetlen időben sem. Még érdekesebb az eredmény, ha egy-egy szélsőséges példát emelünk ki és azt hasonlítjuk össze.

Tényleges szaporodást mutató települések / 1949 - 1966 /

Település	Tényleges szaporodás /+/ / % /	Természetes szaporodás / % /
Bonyhád	24,0	3,9
Máza	22,5	6,8
Nagymányok	25,0	7,7
Szekszárd	19,9	4,1
Várdomb	20,1	5,0

Tényleges fogyást / - / mutató települések / 1949 - 1966 /

Település	Tényleges fogyás / - / / % /	Természetes szaporodás / % /
Csibrák	12,5	13,5
Dunakömlőd	4,7	10,8
Értény	19,9	12,0
Kistormás	22,0	11,8
Möcsény	12,5	12,0
Závod	4,9	14,0

A két táblázat világosan mutatja, hogy a megyei átlagnál alacsonyabb természetes szaporodás mellett is vannak magas tényleges szaporodással rendelkező községek. Viszont éppen Bonyhád, Máza, Nagymányok, Szekszárd és Várdomb voltak a multban / Tolnai viszonyokat figyelembe véve / a legiparosodottabb területek, illetve a pillanatnyi valamint a jövőbeni költségvetést figyelembe véve a legmagasabb beruházási indexek éppen itt figyelhetők meg. Ugyanakkor Csibrák, Dunakömlőd, Értény, Kistormás, Möcsény és Závod magas természetes szaporodás mellett is tényleges fogyást mutat. Tolna megyének azon a részén helyezkednek el ahol legkitapinthatóbban érezteti hatását Baranya megye / Möcsény, Závod, Csibrák /, Somogy megye és a megyén belül Dombóvár / Értény / valamint Fejér megye ezen belül is elsősorban Dunaujváros / Dunakömlőd / Igen jelentős az a vonzás amit Pest megye, de elsősorban Budapest gyakorol Tolna majdnem minden településére.

Tényleges fogyást és természetes fogyást mutató települések
/ 1949 - 1966 /

Település	Tényleges fogyás	Természetes fogyás
	%	%
Lápad	- 7,5	-13,4
Nagykónyi	-14,9	- 7,1
Nagyszékely	-20,0	- 9,8
Nak	-17,5	- 6,1
Regöly	-19,9	-12,7
Szakcs	-13,5	-17,5
Várong	-12,5	- 6,4

A községek harmadik csoportjában megfigyelhetjük, hogy a tényleges fogyást a negatív vándorlási mérlegen túl elősegíti a természetes fogyás is. E két tényező nem választható el egymástól, hiszen a kedvezőtlen szociális ellátottság, valamint a természetföldrajzilag negatív potenciállal rendelkező területek az időszakos és állandó vándorlást, tehát a népességcserét és a lakosság előregezését is elősegítik, ami maga után vonhatja illetve vonja a demográfiai egyensúly felbillenését.

Tolna megye népesedése járásonként / 1949-1966 /

Járások, jyv.	Lakosság száma		Tényleges szap.		Népsűrűség	
	1949	1966	fő	%	1949	1966
Bonyhádi	42902	45014	+2112	+ 4,9	82,3	86,0
Dombovári	34508	33200	-1308	- 3,7	75,8	72,4
Paksi	55483	51470	-4013	- 7,2	72,5	67,2
Szekszárdi	58957	56406	-2551	- 4,3	70,8	67,8
Tamási	61815	52396	-9419	-15,2	60,3	50,9
Szekszárd jjv.	16317	21318	+5001	+30,6	199,2	260,2
Összesen	269982	258211	-11771	- 3,7	75,4	71,5

A táblázat szerint a járásokon belüli népesség szaporodása illetve fogyása az 1949 - 1966 közötti időben / a megyeközpontot kiemelve / 4,9 és -15,2 % határértéket mutat. Az eltérés okát szintén társadalmi-gazdasági tényezők hatásában találjuk meg. Ezt bizonyítja az ipari népesség és a tényleges szaporodás között kialakult arány is.

Az ipari népesség és a tényleges szaporodás aránya járásonként / 1949 - 1966 /

Járás, jyv.	Ipari-építőipari népesség		növekedés %	Ténysl.szap. %
	1949 szám	1966		
Bonyhádi	7867	16299	107	4,9
Dombovári	3676	5837	59	-3,7
Paksi	7013	11086	58	-7,2
Szekszárdi	6962	11511	65	-4,3
Tamási	5566	6702	20	-15,2
Szekszárd jyv.	2770	4213	52	+30,6
Összesen	33854	55648	64	-3,7

A bonyhádi járásban a tényleges szaporodás indexe pozitív, viszont az ipari és építőipari népesség növekedésének indexe is a legmagasabb / 107 % / a tamási járás kiugróan magas / 15,2 % / tényleges fogyása ilyen vonatkozásban megmagyarázható a csak 20 %-os ipari - építőipari népesség növekedésével. A bonyhádi járás ipara lehetővé teszi, hogy a lakosság helyben vagy ingázással a lakóhely megváltoztatása nélkül is megszerezhesse azokat a kereseti lehetőségeket amelyek hiánya miatt a tamási vagy paksi járás lakói elhagyják az állandó lakást biztósító településüket és városokba / más megyébe / illetve városok közelébe költöznek. Jelentősen hozzájárul ehhez az alacsony színvonalu kulturális és kommunális ellátottság is. Ezek után szinte természetes, hogy a tényleges szaporodás indexe azokban a járásokban a legkedvezőtlenebb amelyekben az iparosodottság mértéke a legkisebb, ~~amelyekben~~ valamint amelyekből a bonyhádi járás illetve Szekszárd a legnehezebben közelíthető meg. / tamási járás -15,2 % /

A tényleges szaporodás indexe az ipari és kulturális központtól való távolság növekedésével, illetve a közlekedési lehetőségek rosszabbodása arányában válik mind kedvezőtlenebbé.

Bontsuk fel a községek járásonkénti népesedését a tényleges szaporodás tényezőire:

A természetes szaporodás és a vándorlás alakulása
járásonként / 1949 - 1966 /

Járás	Tényleges szap.		Természetes szap.		Vándorlási különb.	
	fő	évi %	fő	évi %	fő	évi %
onyhádi	+2112	+4,9	6261	7,2	-4149	-5,1
ombovári	-1308	-3,7	3723	1,6	-5031	-8,4
aksi	-4606	-7,2	7436	3,0	-12042	-13,0
zekszárdi	-3551	-4,3	2281	2,2	-5832	-5,7
amási	-9419	-15,2	2681	2,2	-12100	-14,2
zekszárd	+5001	+30,6	1044	2,7	+3957	+18,5
sszesen	-11771	-3,7	23426	3,2	-35197	-6,9

A számadatok azt bizonyítják, hogy a természetes szaporodás minden járásban pozitív, ez a tény pedig az eddigi megállapításokat igazolja. Megyei viszonylatban aránylag magas a bonyhádi járásban. Ez azzal magyarázható, hogy a munkaerőmozgás általában a fiatalabb korosztályok csoportjában jelentkezik, tehát ők változtatják a népesedésen belül munkahelyükkel párhuzamosan a lakóhelyüket is. Ezidő szerint ugyan még D-Tolna megyében sem lehet egy jól körülhatárolható ipari centrumot megjelölni, amely a környező településekre illetve a távolabbi területek munkaerejére erőteljes szivóhatást gyakorolna, így a lakosság korszerinti összetételének változása nem egy ipari központban belül jelentkezik, hanem annak a néhány iparosodottabb településnek a viszonylatában amelyek együttesen jelentősebb számú ipari munkavállalót képesek foglalkoztatni. Ezen a területsávon belül jelentkező fiatalodási tendencia a születések számának növekedéséhez, a halálozások számának / az összlakossághoz ~~vi~~ viszonyítva / csökkenéséhez vezet.

Nagy szóródást figyelhetünk meg, ha a tényleges szaporodást közsé-
genként vizsgáljuk.

Tolna megye községeinek megoszlása a tényleges szaporodás
alakulása szerint / 1949 - 1966 /

lakosság tény- leges szaporodá- sának ill. fogyá- sának aránya	Községek			
	száma	aránya %	száma	aránya %
	amelyben a lakosság			
	szaporodott		fogyott	
Legfeljebb 2%	9	8,3	7	6,4
2 - 5 %	7	7,4	7	6,4
5 -10 %	6	5,5	25	23,5
10 -20 %	9	8,3	24	22,7
20 -30 %	4	3,5	5	4,1
30 -40 %	1	1,1	3	3,3
Összesen	36	33,6	71	66,4

Tolna megye 107 községe közül 36-ban vagyis a települések 33,6 %
-ában növekedett, 71-ben pedig / 66,4 % / csökkent a lakosság szá-
ma.

"Ha azokat a községeket, amelyekben
a lakosok száma 1949 - 1966 között
több, mint 2 %-kal növekedett fej-
lődő községeknek, azokat amelyekben
a lakosok száma több mint 2 %-kal
csökkent "elhalóaknak", végül azo-
kat a községeket amelyekben a lako-
sok száma legfeljebb $\pm$ 2 %-kal vál-
tozott "stagnálóaknak" tekintjük,
-e kategóriák szerint a megye közsé-
gei a következőképpen oszlanak meg"x

- 1./ A fejlődő községek száma 27
- 2./ A stagnáló községek száma 16
- 3./ Az elhaló községek száma 64

^x Kolta János dr.: Baranya megye népessége

A legnagyobb tényleges szaporodást Máza / 37 % / a legmagasabb fogyást Kistormás / 32,8 % / mutatja. Ez az intervallum igen nagy azonban fogyás és szaporodás szempontjából inkább a számtani közép, mint e két szélsőérték jellemző.

A lakosság településenkénti megoszlásában és a településállomány nagyságában bekövetkezett változást a következő táblázat mutatja:

Tolna megye településállományának nagyságrendjében bekövetkezett változás / 1949-1966 /

Községek nagyság- kategóriája	1949				1966					
	Községek		Lakosság		Átlag	Községek		Lakosság		Átlag
	száma	%	száma	%	népessé- ség	száma	%	száma	%	népessé- ség
100-500	5	4,8	2255	0,8	451	6	5,6	2370	1,0	395
500-1000	25	23,5	19523	7,7	780	29	27,2	20719	8,8	714
1000-1500	18	16,8	22657	8,9	1258	18	16,8	22088	9,4	1227
1500-2000	13	12,1	21908	8,7	1685	14	13,0	25061	10,5	1790
2000-2500	11	10,2	24335	9,7	2212	15	14,1	33245	14,1	2216
2500-3000	14	13,0	38037	14,9	2716	6	5,6	16573	6,9	2762
3000-5000	12	11,2	45556	17,9	3796	12	11,2	44649	18,8	3720
5000-10000	6	5,6	42564	16,8	7094	3	2,8	23342	9,8	7780
10000-15000	3	2,8	36830	14,6	12276	3	2,8	32920	13,9	1097
15000-20000	-	-	-	-	-	1	0,9	15926	6,8	1592
Összesen	107	100,0	253665	100,0	2342	107	100,0	236893	100,0	2213

Lényeges változás a 100 - 500 lélekszámú községek esetében csak a lakosság számszerű változásában figyelhető meg, ugyanis az átlagnépesség 56 fővel tehát 12 %-kal csökkent. Ezek a települések tömegűknél fogva sem gyakorolnak vonzást más területek népességére, általában tényleges fogyás a jellemzőjük / 1949 - 1966; -999 -14,9% / Az 500-1000 nagyságrendű községek számszerű növekedése csak látszatra kedvező, mert a növekedés nem a kisebbek fejlődéséből, hanem a nagyobb népességet mutató helyek visszafejlődéséből adódik. / Alsónána 1026 - 943; Diósberény 1101 - 830; Koppányszántó 1069 - 950; Varsád 1085 - 811 /.

Mind a négy község magas tényleges fogyást mutat / -9,9 és -19,9 % határérték között / a legalacsonyabb iparosodottsági szintet mutató Tamási járásban találhatók. Ugrászserűen csökkentek a 2500-3000 lakost számláló községek. / 14-ről 6-ra, azaz 42 %-kal / 1949-ben az átlagnépességük még 2720 volt, 1966-ban pedig már csak 2160 tehát 21 % fogyás mutatható ki. Ezek közül a Tamási járásba tartozó négy / Gyöngy, Regöly, Magyarakeszi, Nagykónyi / fogyó tendenciájának az oka ismert, azonban külön ki kell emelni Gyöngyöt, ahol a közigazgatási funkció elvezetése is nagymértékben hatott a népesedés kedvezőtlen alakulására. A három Paksi járáshoz tartozó község / Györköny, Madocsa, Németskér / tényleges fogyása -4,9 és -9,9% közé esik. Ezek u.n. "határtelepülések" amelyekre a szomszédos iparosodottabb Fejér megye nagy vonzerőt gyakorol. A Dombóvári járáshoz tartozó települések közül Gyulaj, Kocsola és Szakcs tényleges fogyása -9,9, -19,9 illetve -14,7%. Mivel maga a járási székhely is Tolna megyének közlekedésföldrajzilag inkább elosztó-állomása illetve az átmenőforgalom kapuja, az itt található települések a mecseki iparvidék munkaerő-utánpótlásában játszanak jelentős szerepet, ami a munkahelyhez való közelebb költözés miatt a helyi népesség fogyását eredményezi.

A Budapest-Pécs vasutvonal legjelentősebb csomópontja Dombóvár, de Tolna megye szempontjából inkább csak az átmenőforgalmi szerepe jelentős. Ilyen értelemben tehát a Központi Iparvidékből érkező szállítmányok elosztásában fontos, de nem elsősorban Tolna, hanem Somogy / Kaposvár / és Baranya / Pécs / számára.

Tolna megye legnagyobb községei 1949-ben Dunaföldvár / 11216 / Paks / 12061 /, Dombóvár / 13573 /. A felsorolt települések közül Dombóvár tényleges szaporodása a legjelentősebb / népessége 1966-ban 15926 fő /. Ha az évenkénti 1,4 % es átlag természetes szaporodást vesszük figyelembe a lakosság száma mindössze 180-nal nőtt volna tehát 13753-ra. Vagyis a vándorlási különbözetből adódó növekedés 2173 fő, az 1949-ben helybenlakók 15,7 %-a. A többi településre gyakorolt vonzerejét a már ismertetett közlekedésföldrajzi szerepe magyarázza.

A felsorolt tények nem mondanak ellent az előbbi megállapításnak miszerint Dombóvár Baranya megye felé átmenő kaput jelent a munkaerő kiáramlásnak, mert az átmenőforgalom helyi energiát is jelent a település számára - ennek következtében bizonyos élénkülést hoz a fejlődésben, ami visszahat a munkaerő igény növekedésének ütemére, ilyen értelemben tehát bizonyos szűrőhatással ruházza fel az illető települést

Tolna megye népesebb települései közé tartozik Paks is, amely 1949-ben 12061 lakost számlált ez azonban 1966-ra 11861 főre csökkent. Az átlagos természetes szaporodás 1949 és 1966 között 5,2 % volt, ha csak ezt a népesedési tényezőt vesszük figyelembe a lakosság számának 12313-re kellett volna nőni, ezzel szemben 452 fő csökkenés mutatható ki. A negatív népesedési tendencia kialakulásához és annak állandósulásához nagy mértékben hozzájárul az a tény, hogy Paks és környéke a nehézipar telepítéséhez szükséges helyi energiával nem rendelkezik. A meglévő könnyűipari telepítőtényezők kihasználásának üteme pedig nem megfelelő. A fejlődés lehetőségeit biztosító jelentős helyzeti energiát pillanatnyilag az alacsony beruházási indexek következtében még nem használják ki így nem képes megfelelő munkaalkalmat biztosítani a mezőgazdaságból felszabaduló munkaerőnek, így jön létre a természetes szaporodás mértékét meghaladó állandó elvándorlás következtében a tényleges fogyás.

A meglévő helyzeti energia nagyfokú kihasználásához járul hozzá a jövőben a már tervdokumentáció formájában elfogadott atomerőmű felépítése. Ennek hatása már napjainkban is érvényesül erőteljes közlekedésfejlesztés formájában. Felépülése után pedig a közvetlen munkaalkalom biztosítása mellett az energiaszolgáltatás következtében ipartelepítő tényezővé válva közvetve is hozzájárul a munkaerőmérleg pozitív irányú változásához és ezen keresztül a

a népesedési tényezők kedvezőtlen szerkezetének átalakulásához.

Érdekes példája az ideiglenes, távolabbi céllal történő áttelepülésnek Dunaföldvár. Területén 1949 és 1960 között 0,3 % átlag természetes fogyás figyelhető meg, ugyanebben az időben a tényleges szaporodás 4,8%. 1960 és 1966 között a természetes szaporodás nem módosult mégis 2,6 %-os tényleges fogyás mutatható ki. Az első intervallumban mutatkozó tényleges szaporodás azonban nem a nagyfoku helyi munkaerőigény növekedés következménye, hanem a közelben fekvő Dunaujváros népességvonzó hatásának fokozódásával. A Dunai Vasmű építésével, majd erőteljes bővítésével egyenes arányban jelentkező munkaerő-szükséglet növekedést nem követte megfelelő ütemben a lakásépítés így az új munkahelyet választó lakosok első lépésben Dunaföldvárt választották lakóhelyüknek, ahonnan a napi ingázás lebonyolítható.

Dunaujváros lakóhelyet biztosító szerepének növekedésével egyenes arányban a Dunaföldváron 1960-ig mutatkozó 4,8 %-os tényleges szaporodást a népesség stagnálása majd csökkenése követi.

A társadalom gazdasági tényezőinek alakulásában jelentős szerepe van a lakosság nemek szerinti megoszlásának is. Tolna megyében az 1000 férfira jutó nők aránya a következőképpen alakult:

Év	Férfiak	Nők	1000 férfira jutó nő	
	a népesség	%-ában	Tolna m.	Országos
1930	48,7	51,3	1052	1044
1941	48,5	51,5	1064	1043
1949	48,1	51,9	1080	1081
1960	47,8	52,2	1091	1073
1966	47,6	52,4	1088	1070

Bármelyik időszakban hasonlítjuk össze az országos aránnyal az 1000 férfira jutó nők aránya mindig jóval több Tolna megyében. A munkaerőgazdálkodás szempontjából a nemek arányának ismerete igen fontos.

"A következő két évtized foglalkoztatási politikájának egyik fő problémája: a társadalom foglalkoztatottsági színvonalának / gazdasági aktivitás / emelkedése; a nők munkába való bevonásának növelése."^x

Figyelembe kell azonban venni, hogy a nők munkába állítása a munkahelyek területi elosztásától is függ, hiszen a társadalom szerepe a gyermeknevelésben bármennyire is fokozódik a nők lakóhelyhez kötöttsége még mindig jóval nagyobb mint a férfiaké. A női munkaerő racionálisabb felhasználása a meglévő tartalékok munkábaállítása a falvakban jelentkező előregedési tendenciával szemben jelentkezne kompenzáló hatással. A meglévő tartalékot a következő adatok tüntetik fel:

Munkaképes koru férfiak száma összesen:	74113
Foglalkoztatott munkaképeskoru férfiak száma összesen: 63588	
Munkaképeskoruakból foglalkoztatott / % /	85,8 %
Munkaképeskoru nők száma összesen:	72266
Foglalkoztatott munkaképeskoru nők száma összesen.....	34615
Munkaképeskoruakból foglalkoztatott / % /	47,9 %

Ugyanezek az arányok országosan:
férfiak: 85,7
nők: 56,5

A munkaképeskoru férfiak foglalkoztatottsági százaléka igen magas, valószínű, hogy a 14,2 %-os különbözet jelentős része munkaképtelen. Tehát a megye férfi munkaerő tartalékkal csak igen kevéssel rendelkezik. A nőknek azonban 52,1 %-a a gazdasági élet szempontjából kihasználatlan. A távlati tervezésnél van ennek jelentősége, mert figyelembe kell venni azt is, hogy a megyén belül 7311 fő azoknak a kereső férfiaknak a száma akik 60 éven felüliek.

^xTimár János: "Magyarország népességének egyes foglalkoztatottsági problémái a 20 éves terv időszakában"

A népesség nemek szerinti összetétele Tolna megyében járási részletességgel

Járás Járási jv	népesség száma 1966	a népességből férfi nő	férfi aránya %	nő %	1000 férfira 1949	1000 férfira 1966	jutó nő eltérés 1949- 1966 köz.
Bonyhádi	44942	21910 23032	48,7	51,3	1075	1058	-17
Dombovári	33175	16020 17155	48,2	51,8	1076	1069	- 7
Paksi	51194	24359 26835	47,5	52,5	1070	1113	+43
Szekszárdi	56165	26655 29510	47,4	52,6	1084	1109	+25
Tamási	51417	24388 27029	47,4	52,6	1081	1116	+35
Községek összesen	236893	113332 123561	47,8	52,2	1076	1093	+17
Szekszárd v.	21318	10342 10976	48,4	51,6	1147	1067	-80
Megye össz	258211	123678 134533	47,8	52,2	1080	1088	+ 8

Figyelemre méltó a táblázat utolsó rovata, amely az 1949 és 1966 évi állapot közötti különbséget mutatja. Két járásban javult az arány / és az egyetlen járási jogú városban Szekszárdon / ezzel szemben három járásban a két időszak között emelkedett a nők aránya. Ez az ipar fejlődésével illetve az ipari munkahelyek számával mutat szoros összefüggést. Ott ugyanis ahol helyben van a megfelelő munkalehetőség, vagy ingázással ipari munkahely megközelíthető kevesebb az elvándorlás, sőt jelentős bevándorlás is megfigyelhető, a férfiak és nők aránya sokkal inkább közeledik egymáshoz, mint azokban a járásokban ahol az elvándorlás jelentősebb. Ha az 1949 és 1966 közötti különbséget járásonként külön megvizsgáljuk az eredmény ezt a megállapítást igazolja.

A legnagyobb mértékben a Bonyhádi járásban csökkent a nőtöbbség aminek okát illetve magyarázatát a körzetben lévő üzemek termelés növekedésében találjuk meg. A sorrendben következő Dombovári járásban a fémtömegcikk-ipar, a téglagyár, a fatelítő, a butoripar és a tejfeldolgozás kapacitás növekedése és a betonelem gyártásának beindítása közelíti egymáshoz a két nem közötti számszerű arányt. A második csoportba tartoznak azok a járások, amelyekben a nők

aránya növekedett. Közülük a Paksi járásban az elvándorlás mértéke meghaladta 1965-ben a 31 ezreléket, a Tamási járásban pedig ahol legkisebb az ipari népesség aránya, 1949 és 1966 között egy-két év kivételével a legmagasabb volt az elvándorlás aránya Tolna megyei viszonylatban. Mivel pedig az elvándoroltak többsége férfi természetesen növekedett a nők aránya. Az elmondottakat bizonyítja Szekszárd város példája is, ahol a helyi munkaalkalom biztosításával / következmény: bevándorlás / arányosan jelentős pozitív átrétegződés mutatható ki a nemek között.

Részletesen elemezni kell azt a hatást is amelyet a társadalmi-gazdasági tényezők a népesség kor szerinti összetételének alakulására gyakorolnak. A korszerinti átrétegződés szempontjából három faktor játszik szerepet.

1./ Természetes szaporodás: főként az 1960-as évektől kezdődően nagy mértékű a visszaesés.

Természetes szaporodás alakulása ‰ % /

Év	Élveszülések	Halálozások	Term. szap.
1960	18,6	11,7	7,2
1961	15,2	11,9	3,3
1962	12,6	10,5	2,1
1963	12,3	10,9	2,5
1964	12,9	11,1	1,8
1965	13,7	10,8	2,9
1966	13,9	10,7	3,2

Tolna megye népessége 1960-ban 267094 fő volt. A természetes szaporodást figyelembe véve ennek a következőképpen kellett volna változnia:

1960	267094
1961	269017
1962	270093
1963	270660
1964	271336
1965	271824
1966	272612

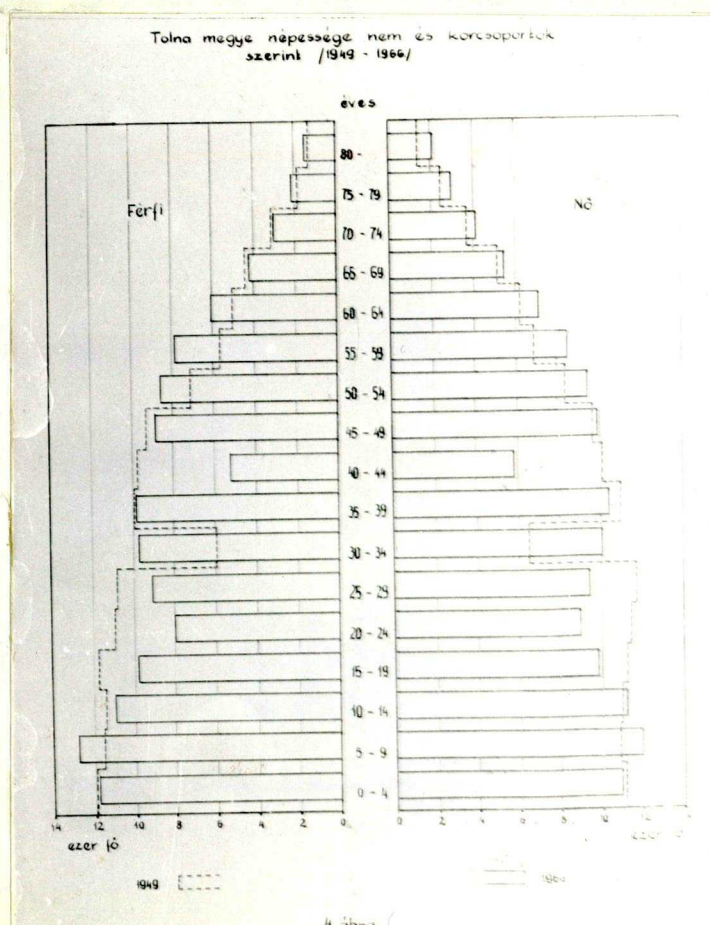
Ezzel szemben a változás:

1960	267094
1961	263938
1962	261470
1963	260048
1964	259470
1965	258947
1966	258211

Vagyis az elméletileg számított népesedés és a reálisan jelentkező népesedés / jelen esetben fogyás / közötti különbség bizonyítja a természetes szaporodást és a bevándorlást meghaladó-

2./ elváándorlást, amely főként a munkaképes koruaknál jelentkezik és így területileg is, ugyanakkor a különböző társadalmi tevékenységet folytató népességen belül is korszerinti átrétegeződést von maga után.

3./ Az átlagos életkor növekedés: főként a megváltozott gazdasági alap és ennek velejárója a fokozottabb szociális és egészségügyi gondoskodás következménye, ami a mezőgazdaságban jelentkező munkaerő problémának a megoldásában játszik szerepet. Természetes, hogy nem véglegesen, hiszen a három tényező ilyen irányu egybeesése valamely területrészt vagy valamely foglalkoztatott réteg túlzott "előregedését" vonja maga után.

A lakosság kor szerinti összetételében bekövetkezett változás
járás részletességgel / 1949 - 1966 /

Járás város	15 éven aluli	1949		1966		eltérés 1949-1966		munka képes koron felül	munka képes koru
		munka- képes koron felül	munka- képes koru	15 éven aluli	munka- képes koron felül	munka- képes koru	15 éven aluli		
lakosság aránya %									
Bonyhádi	28,5	13,2	58,3	26,8	17,3	56,9	-1,7	+4,1	-1,4
Dombovári	22,5	16,2	61,3	21,4	20,8	58,8	-1,1	+4,6	-2,5
Paksi	25,3	12,7	62,0	23,6	20,0	57,4	-1,7	+7,3	-4,6
Szekszárdi	22,3	17,1	60,6	22,1	21,4	57,5	-0,2	+4,3	-3,1
Tamási	21,7	17,6	60,7	20,2	22,9	56,9	-1,5	+5,3	-3,8
Községek összesen	24,1	15,4	60,5	22,8	20,5	56,7	-1,3	+5,1	-3,8
Szekszárd v	19,3	17,6	63,1	18,1	18,2	63,7	-1,2	+0,6	+0,6
megye össz.	23,2	15,8	61,0	22,2	20,6	57,2	-1,0	+4,8	-3,8
Országos Bp. nélkül	24,5	14,3	61,2	22,9	18,7	58,4	-1,6	+4,4	-2,8

A népesség kor szerinti összetétele foglalkozás politikai szempontból kedvezőtlen irányba változott. Az elmúlt tizenhét év alatt a munkaerőforrásnak a jelenlegi színvonala szempontjából legszámottevőbb népességcsoportok aránya az össznépességben belül - a munkaképes kornál idősebbek arányának egyidejű, az országosnak Budapest nélkül számított értékével majdnem megegyező / Tolna megye +4,8; országos +4,4 / tehát számottevő növekedése mellett - jelentősen csökkent. / Tolna megye -3,8; országos Budapest nélkül -2,8 / Ugyanakkor a jövőbeni munkaerő biztosítás szempontjából jelentős korcsoport / 15 éven aluli / is kedvezőtlenül változott -1,0 % fogyás mutatható ki 1949 és 1966 között megyei viszonylatban, ami valamivel kisebb mértékű az országos fogyásnál / -1,6 /.

II. Tolna megye gazdasági jellege és a népesség társadalmi tevékenysége közötti kapcsolat

Egy megye helyzetét, fejlődési ütemét, vagy a fejlődés stagnálását bizonyos objektív tényezők nagymértékben befolyásolják. Beigazolódott tény, hogy egy jófekvésű, jó gazdasági és természeti adottságokkal rendelkező megye rohamosan fejlődik. Ilyen helyeken a különböző termelési ágak beruházásaikkal újabb lökést adnak a fejlődésnek. Ott viszont, ahol a gazdasági és természeti feltételek kedvezőtlenek, legtöbb esetben a fejlődő megyékhez képest egy viszonylagos elmaradás tapasztalható.

Tolna megye lakosságának 51.5 %-a ma is mezőgazdaságból él. /Igaz a mezőgazdaság gépesítésével párhuzamosan állandóan csökken az arány az ipari dolgozók javára./ A mezőgazdaságnak juttatott beruházás messze meghaladja az iparét, amely Tolna megyében egyenlőre másodrendű szerepet tölt be. A megye területén iparfejlesztő nyersanyag nincs, az energiát is más területről kapja, mert a régebbi szénbányái kimerültek, részben kihasználásuk nem gazdaságos, ezért nem üzemelnek. A felszabadulás előtti időkben alig beszélhetünk iparról Tolna megyében. Az ipar fejlesztést gátolta a múltban a késői kiépülő közlekedési /vasuti / hálózat, a Duna "eltávolódása" a megye területéről /a századvégi szabályozások eredményeként Szekszárd és Tolna is kiesett a hajózásból/. A két világháború között a textil és ruházati üzemek /Kendergyárak, tolnai Textil, bonyhádi Ciőgyér/ mellett a bonyhádi Zománcgyár hadiüzemként fejlődött ki, a paksi Konzervgyárral együtt. A felszabadulás időszakában Tolna megyében mindössze néhány kis munkáslétszámu, korszerűtlen gépekkel dolgozó könnyűipari üzem működött, mintegy 7000 munkással.

A keresők megoszlása népgazdasági áganként
/ 1949 - 1966 /

Népgazdasági ág	A keresők m e g o s z l á s a			
	fő		%	
	1949	1966	1949	1966
Mezőgazdaság	87659	53818	76,0	46,8
Ipar	11759	23718	10,1	20,6
Építőipar	1791	7096	1,5	6,1
Közlekedés	3395	6578	2,9	5,6
Kereskedelem	3432	6176	2,9	5,3
Egyéb népgazd. ágak	7693	17986	6,6	15,6
Ö s s z e s e n :	115729	115372	100,0	100,0

1945-től 1949-ig Tolna megye új ipari telephelyet nem kapott, inkább a már meglévő üzemek teljes helyreállítása és a lehetőségek biztosította korszerűsítése történt meg. Ennek a következménye, hogy 1949-ben a foglalkoztatottaknak még mindig csak 10,1 %-a dolgozott az iparban. Érdekes viszont, hogy a népesség elvándorlása nagyobb méretekben ettől az időtől figyelhető meg legerőteljesebben. Az 1949-es népszámlálás még nem mutat több fogyást mint a háborús veszteség. / A népesedés folyamatát figyelemmel kísérve láthatjuk, hogy az töretlen volt 1969-től 1949-ig, egyetlen visszaesést figyelhetünk meg az I. világháború következményeként. 1949 és 1966 között már 24854 fő a vándorlási különbözet, ami 1966-ra 39154-re emelkedett. Közismert tény, hogy a gazdasági életben belüli forradalmi átalakulás / a helyreállítás befejeztével / ehhez az időhöz kapcsolódik. A mezőgazdasági jellegű megyékben két hatás érvényesült a foglalkoztatottság szerkezetének alakulására:

- 1./ A TSz-ek szervezése
- 2./ A mezőgazdaság fokozatos gépesítése.

A TSz-ek szervezése a mezőgazdaságból való munkás -eláramlást eredményezte.

Különösen a TSz-ek bérezésében találunk még ma is néhány olyan tényezőt, amelyek a mezőgazdasági elvándorlások méretét növelik.

- a./ A mezőgazdaságban nincs nyílt alkalmazotti jelleg.
- b./ A szociális biztosítékpok mérete alacsonyabb, mint az iparban /nyugdíj, táppénz, munkavédelem, egyéb szolgáltatások./
- c./ A munka bérezésében sok a bizonytalansági tényező, hátrányos az utólagosság, a gazdasági eredményektől való nyers függés.
- d./ A munka mérhetősége és minőségi ellenőrzése a mezőgazdaságban kevésbé rögzíthető.
- e./ A munkaidő folyamatossága nincs biztosítva / időjárás, szervezés, szezonális jelleg./
- f./ A kiesésért, a véletlen várakozásért a dolgozók térítést nem kapnak.

Soós Sándor: "A mezőgazdasági lakosság foglalkoztatottságának néhány kérdése a termelészövetkezetekben" /kézirat/

Azokban a megyékben, ahol az ipari kapacitás növekedés lehetővé tette, csak horizontális átrétegződés történt, más megyékben - így Tolna megyében is a lassu iparosodás miatt vertikális átrétegződés következett be. A második tényező a gépesítés még nem éreztette negatív népesedési hatását, sőt a fellépő munkaerő-hiány pótlásában nagy szerepet játszott. Hoszen 1949-ben az aktív keresőknek már 13,7 %-a a nyugdíjkorhatárt túllépte, ami fokozatos emelkedett / 1960- 15,1 % /. A TSz-ek újjászervezése után a gépesítés fokozása / önálló gépparkok szervezése / szabadított fel ismét komoly munkaerőt a mezőgazdaságból, de ezek lekötését a helyi ipar lassu fejlődése miatt még mindig nem tudta befogadni, tehát továbbfolytatódott a vertikális átrétegződés. 1966-ban a keresők 26,7 %-a az ipar-építőiparhoz tartozott, 46,8 %-a pedig a mezőgazdasághoz. 1949-hez viszonyítva az ipar-építőipari munkások száma 17264-gyel 120,7 %-kal emelkedett, a mezőgazdasági keresőké 33841-gyel 38,5 %-kal csökkent. E változás következtében a mezőgazdasági keresők aránya az 1949. évi 76,0 %-ról 46,8 %-ra esett.

Ugyanakkor az ipari-építőipari keresőké 11,6 %-ról 26,7 %-ra emelkedett. A többi népgazdasági ághoz tartozó keresők aránya szinté nőtt, összességében 12,4 %-ról 26,5 %-ra. Tehát valamennyi népgazdasági ágban a keresők száma emelkedett, a mezőgazdaság kivételével.

Viszont a keresők összes száma az ipari - építőipari keresők számának jelentős emelkedése ellenére a mezőgazdaságban foglalkoztatottak nagyarányu csökkenése miatt mégis 357 fővel fogyott.

A népesség ideiglenes és állandó vándorlása rendszerint a foglalkozás megváltozásával is jár. Ez mind országosan, mind Tolna megyében a mezőgazdasági népesség számszerű csökkenésével és ezzel arányosan az ipari népesség növekedésében nyilvánul meg. A községek vándorlási vesztesége 1949. és 1966. között országosan 491252 fő, Tolna megyében 39154 fő volt. Tulnyomó részük a mezőgazdaságban dolgozott.

A mezőgazdasági népesség aránya az összlakossághoz viszonyítva:

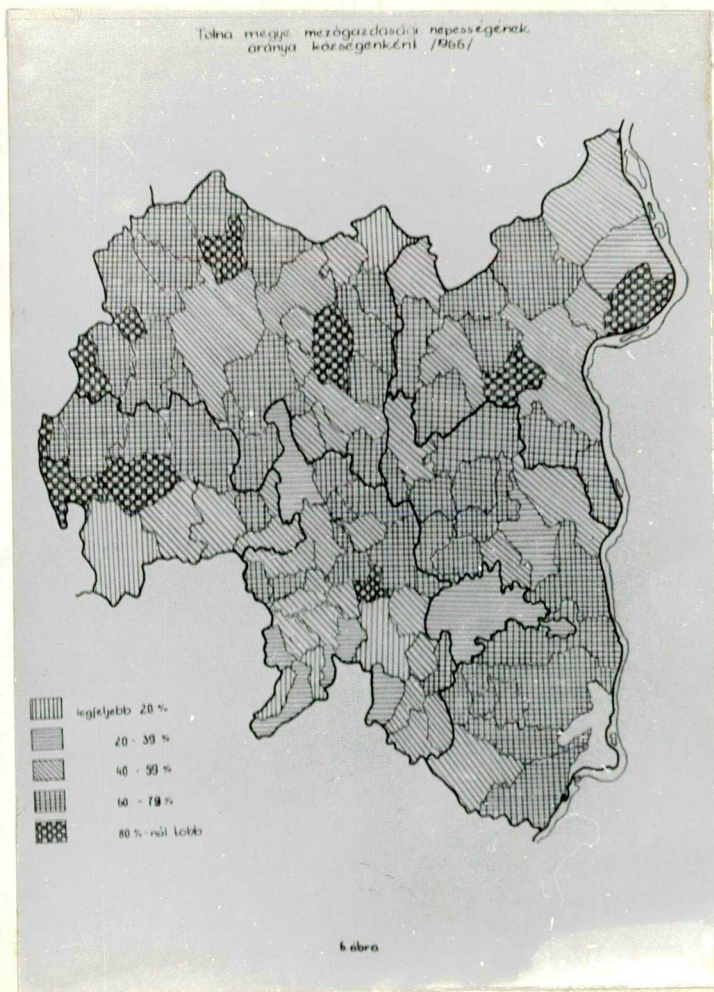
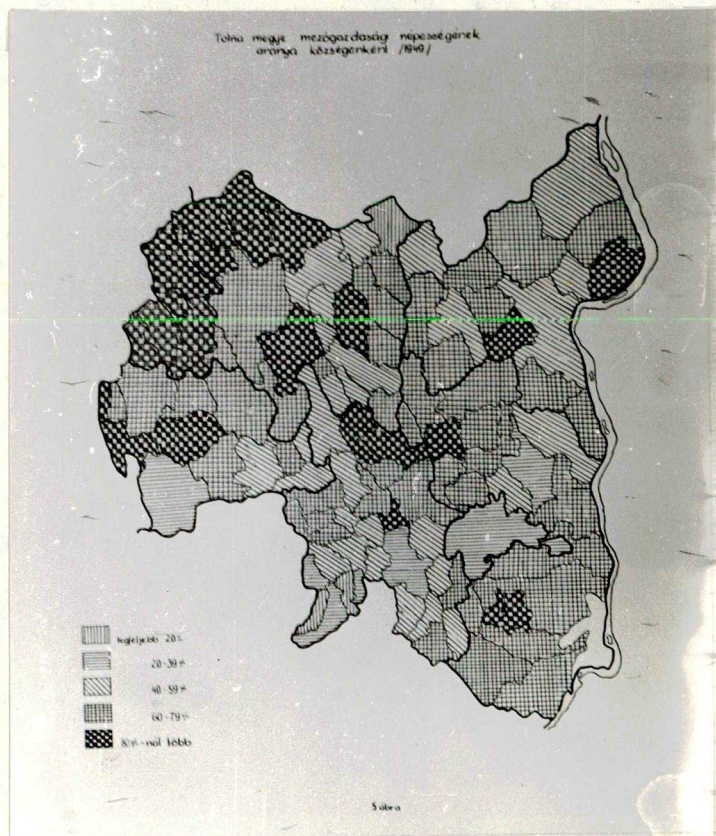
	1949	1966
Szekszárd	46,2	25,9
Dunaujváros	39,5	9,2
Székesfehérvár	11,1	7,2
Komló	20,2	4,9
Pécs	7,3	5,1

Mivel pedig Tolna megye községeinek népességét vonzó nagyobb települések mezőgazdasági lakossága nem növekedett, hanem fogyott, nyilvánvaló, hogy a községekből a városokba vándorolt mezőgazdasági népesség átrétegeződött és ipari, kisebb részben más, nem mezőgazdasági munkát vállalt. A népesség átrétegeződése / az iparban foglalkoztatottak számának növekedése / nem jár mindig törvényszerűen a lakóhely megváltoztatásával, főként a közlekedés gyors fejlődésének következménye, hogy a növekvő számú ipari népesség gyakran ingázás következtében nemcsak az ipari üzemek telephelyét is magukba foglaló települések lakosságának növekedését, hanem a korábban szinte kizárólag mezőgazdasági lakosu községeken belüli foglalkoztatottsági arányváltozást is elősegíti.

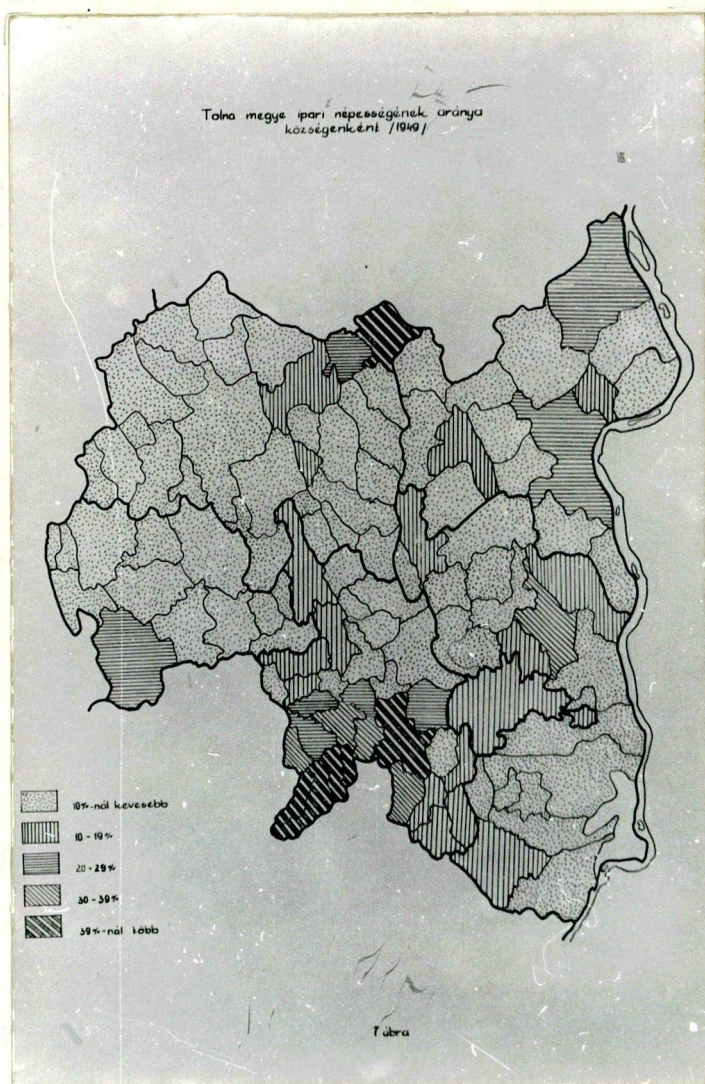
Tolna megye községeinek csoportosítása a mezőgazdasági lakosság arányai szerint /1949-1966/

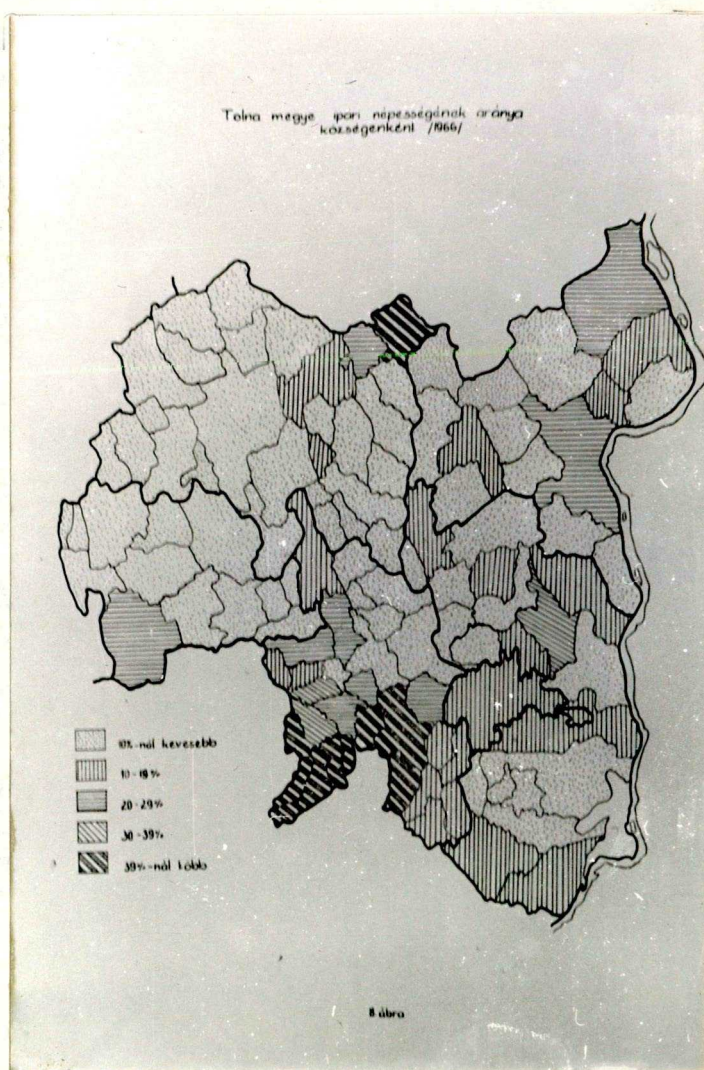
Mezőgazdasági lakosság aránya	1949		1966	
	k ö z s é g e k			
	száma	%-a	száma	%-a
legfeljebb 20 %	3	2.8	5	4.7
20-39 %	6	5.5	8	7.6
40-59 %	31	28.8	35	32.4
60-79 %	44	41.3	49	45.8
80 %-nál több	23	21.6	10	9.5
összesen	107	100.0	107	100.0

A táblázatból leolvashatjuk, hogy községenként a mezőgazdaságban dolgozók aránya csökkent. Azoknak a településeknek a száma, amelyekben 1949-ben az arány nem érte el a 40 %-ot /8.3 % / 1966-ra 4 %-kal emelkedett. Jelentős a változás a majdnem teljesen agrár jellű községek esetében is. A 80 %-nál több mezőgazdasági foglalkoztatottal rendelkező település 21.6 %-ról 9.5 %-ra csökkent. Ott, ahol ez a változás jelentkezik általában ipartelepítéssel nem találkozunk, viszont az ingázást elősegítő közlekedés-fejlődése kimutatható. /Pld. Kéty, Murga, Kalazno, Felsőnána, Szárazd, Iregszemcse, Felsőnyék/. A gyakorlatilag ma is mezőgazdasági települések /Tabód, Nák, Várong, Miszla, Madocsa, Koppányszántó/ - e jellege az ipar hiányán kívül elsősorban elzártságuk következménye.

A megye 107 községe közül 94 mezőgazdasági jellegű /87.7 % / és mindössze 12.3 % tartozik a vegyes és ipari jellegű települések közé. A járásokban a mezőgazdasági keresők aránya a bonyhádi és a dombóvári járások kivételével mindenütt meghaladta az 50 %-ot.

Jelentősebb ipari népességgel rendelkező település nagyon kevés van Tolna megyében. Ipari körzet nem alakult ki, legfeljebb egy iparosodottabb sáv rajzolódik ki a déli részen, Bonyhád és Dombóvár központtal. A többi területen pedig egy-egy település mozaikszerűen emelkedik ki. /Szekszárd, Paks, Simontornya, Tamási/

"Egy-egy település természetes fejlődését a megyei gazdaság-politikai elképzelések kialakításánál feltétlenül figyelembe kell venni. A megyei település-fejlesztési rangsorban a megyei és járási székhelyeket kell kiemelni. Elsősorban ezekre a helyekre kell az anyagi lehetőségeket koncentrálni. A jövőben e nagyobb települések fejlődési tendenciája tovább erősödik.

Az ipari fejlődés tekintetében elmaradt megyék támogatására szánt összeget is ezeken a helyeken kell beruházni."

A megyei Pártbizottság határozata/1964/

A foglalkoztatottsági igény azonban lényegesen gyorsabban nő annál, hogy azt a kiemelten fejlődő települések le tudják kötni. Ezen túl azonban a városias jelleg alapvető funkcióival is rendelkezniök kellene, tehát a kulturális, oktatási és egészségügyi központtá kellene fejlődniök. A törpeközségek pedig /a településállomány 80.4 %-a 3000 főig/ a mezőgazdasági települések két alapvető funkciójának sem tudnak eleget tenni, miszerint:

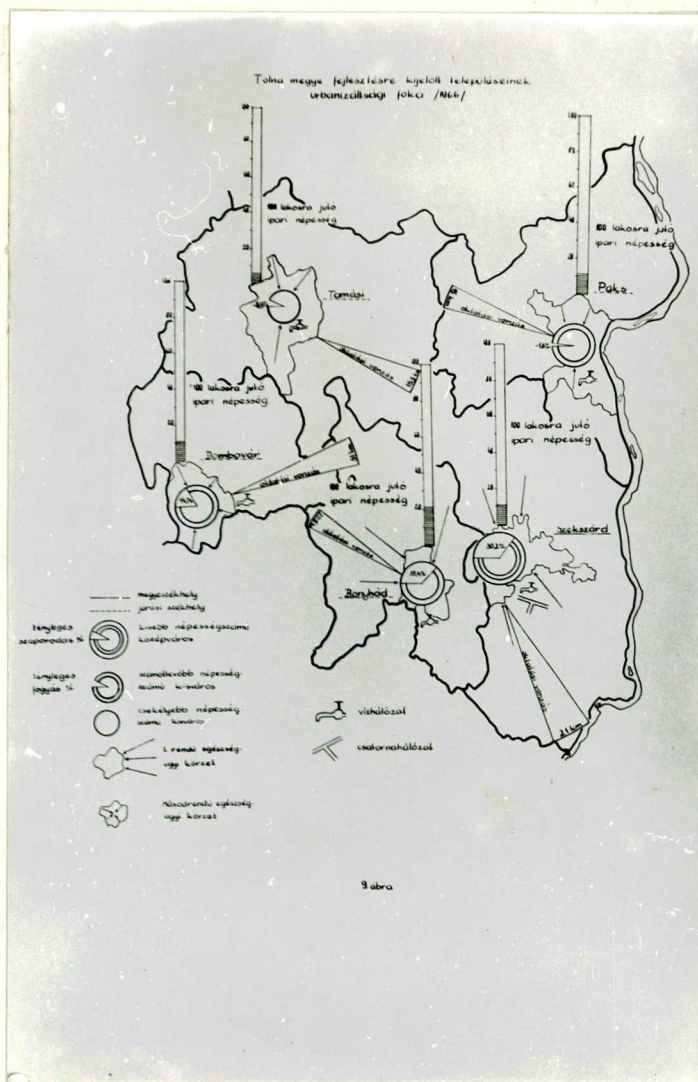
- 1./ Központjai legyenek a modern nagyüzemi mezőgazdaságnak
- 2./ Biztosítaniok kell a lakosság szociális és kommunális ellátottságát

"A lakosság tömörülésének gátat szab az az egyszerű tény, hogy a lakótelepek nem távolódhatnak túl messzire a mezőgazdasági munka szinterétől. E két szempont összeegyeztetésére legjobban a háromezer lakosu falvakban van lehetőség; ezekben már gazdaságosan fenn lehet tartani az alapvető ellátási intézményeket - osztott felsőtagozatos általános iskolát, körzeti orvosi rendelőt, gyógyszerterát, igényesebb kulturotthon stb. - ugyanakkor a legtávolabbi földek is megközelíthetők. A cél tehát az, hogy az egész országban a mezőgazdasági település hálózat láncszemeit a mintegy háromezer lakost számláló az átlagos szintű - falusi - ellátást biztosító települések alkossák... a Dunántúlon a néhány-százlakosu falvak felszámolásával egyes központi falvak lakosságának a kívánt szintre való duzzasztásával kell az optimális település hálózatot kialakítani.

Belunsky Pál: "Mezőgazdasági település-

hálózatunk jövőjéről."

Az idézet által körülhatárolt falusi település nagyság vitatható, mert a mezőgazdasági településhálózat jellege, nagyságrendi tagozódása a közlekedés adott színvonalának, lehetőségeinek a függvénye. Viszont egy település fejlődése, vagy természetes elhalása azt bizonyítja, hogy a megyénkben lévő nagyszámú törpefalu saját erőforrással / kommunális adó, fejlesztési alap / nem rendelkezve a szociális kommunális ellátást nem képes biztosítani és így fokozatosan elhaló tendenciát mutat. /Murga, Nagyvejke, Duzs, Szárazd, Ujireg/ Ennek azonban elsőfokon csak megyén belüli település szerkezet-változáshoz kellene vezetni, ha megfelelő szívóhatással rendelkező települések lennének. Hogy ez mégsem így történik egyrésztől magyarázatot kapunk, ha megvizsgáljuk a Megyei Pártbizottság által fejlesztésre kijelölt települések urbanizáltsági fokát.

S Z E K S Z Á R D: a megye egyetlen városa.

1./ 1949-ben a népességszámot tekintve /16317/ számottevőbb népességszámmal rendelkező kisváros. 1966-ban /21318/ kisebb népességszámmal rendelkező középváros. 1949-1966 viszonylatában közepes tényleges szaporodást / 30,2% / mutat.

2./ Az ipari munkavállalók száma 2156 fő. A kereső népességhez viszonyított arány 19,7%; 100 lakosra jutó ipari munkavállalók száma 10,2, tehát gyengén iparosodott város.

3./ Államigazgatási funkciója: megyeszékhely.

4./ Fejlettsége a városkép alapján:

a./ lakóházsűrűség 65,2/km.

b./ 100 lakott épületek jutó népesség 360 fő

c./ építkezési mód: többszintes-földszintes, vagyis lazán beépített, fejletlen városmaggal rendelkező falusias jellegű település.

5./ Kommunális létesítmények: víz és csatornahálózat van / közepes vízmű / A vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya 49,2 %. Szennyvíz csatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya 16,6 %. Gázszolgáltatás nincs. Helyi közlekedése jelentéktelen buszjáraton bonyolódik le.

6./ Kapcsolata a környező településekkel:

a./ kereskedelmi vonzás: területén 98 bolt található / egy boltra jutó népességszám 217/ Tehát nagy ellátási körzet, gyenge /járási/ kereskedelmi vonzással.

b./ oktatási vonzás: három középiskolával rendelkezik. Vonzáskörzete a népességszám kategória alapján 50000 fő. Az oktatási központ és a vonzáskörzet közötti távolság 21 km.

c./ egészségügy: első rendű központ / fekvőbeteg intézmény 984 kórházi ágygal. 116966 lakossal rendelkező környező településhálózatra gyakorol hatást.

A tárgyalt funkciók és ellátottsági mutatók mérlegelésével kialakított kép alapján tehát Szekszárd másodrendű központot képező megyeszékhely, amelynek államigazgatási szerepkörén kívül egyéb vonzásközpont jellege csak közepes vagy ennél gyengébb.

A továbbiakban a négy járási központot értékelem ugyanilyen szempontok alapján függetlenül attól, hogy nem városok mert a jövőben ezek a települések lesznek hivatottak -Szekszárd mellett- a legmagasabbfoku szociális és kommunális igények kielégítésére.

Dr.Fórizs Margit - Orlicsek József:

"A vidéki városok fejlettségének statisztikai vizsgálata" című tanulmány módszere alapján.

D O M B Ó V Á R :

- 1./ A megye második legnépesebb települése/15.926 /, ez alapján számottevőbb népességszámmal rendelkező kisváros szintjét éri el. 1949. és 1966. viszonylatában gyenge /14.7 % / tényleges szaporodás mutat.
- 2./ Államigazgatási funkciója: járási székhely.
- 3./ Az ipari munkavállalók száma 1787, a kereső népesség 23.5 %-a. A 100 lakosra jutó iparban dolgozók száma 11.2. Vagyis gyengén iparosodott városi szintnek megfelelő. Ugyanakkor a közlekedéssel kapcsolatos mutatók egyértelműen kiemelik Dombóvár ilyen jellegű funkcióját, a többi négy településsel szemben.

Település	Közlekedési munkavállalók száma/fő/	A keresők százalékában	100 lakosra jutó közlekedési dolgozó
Bonyhád	155	3.1	1.5
Dombóvár	1576	20.7	9.8
Szekszárd	586	5.3	2.7
Paks	289	4.8	2.4
Tamási	135	3.7	1.7

Alacsony /14.7 %/ tényleges szaporodást mutató központ.

- 4./ Fejlettsége a városkép alapján:

a./ lakóház sűrűség 64.6 /km²

b./ 100 lakott épületre jutó népesség 362 fő.

c./ építkezési mód: földszintes

Vagyis a vidéki városok átlagához viszonyítva lazán beépített jól elkülönülő központ nélküli falusias település.

5/ Kommunális létesítmények: vízhálózat van/kis-vízmű/ a hálózatba bekapcsolt lakóházak aránya 7.9 %. Szennyvizcsatorna nincs. Gázszolgáltatással nem rendelkezik. Helyi közlekedés közepes sűrűségű buszhálózat.

6/ Kapcsolata a környező településekkel:

a/ kereskedelmi vonzás: területén 52 bolt van/1 boltra jutó népességszám:306 / A járás településeire gyakorol% vonzóhatást.

b/ oktatási vonzás: a két középiskola 50 ezer lakost számláló település körzetre gyakorol hatást. Az oktatási vonzáskörzet és központja közötti utazási távolság 31 km.

c/ Egészségileg másodrendű központ, csak rendelőintézete van.

Ezek alapján tehát Dombóvár egy közepes fejlődési irányzatot mutató, másodrendű államigazgatási központ, jelentősebb közlekedési funkcióján kívül egyéb vonzási jellege alacsonyszintű.

P A K S :

1/ Lakossága alapján /11.861 / számottevőbb népességgel rendelkező, kisváros képét mutatja. 1949. és 1966. közötti időben 1.6 %-os tényleges fogyás következtében visszafejlődően van.

2/ Államigazgatási funkciója: járási székhely.

3/ Az ipari munkavállalók száma:

1949	1042 fő		16.7 %
------	---------	-------	--------

1966	1474 fő		24.8 %
------	---------	-------	--------

1949. és 1966. között az összkeresőhöz viszonyítva 41.4 %-kal nőtt. A 100 lakosra jutó ipari foglalkozásuk száma 12.4 fő. Annak ellenére, hogy az iparban foglalkoztatottak száma jelentősen emelkedett a tényleges fogyás tovább folytatódott. Ez az ellentmondás azonban, csak látszat, ha megnézzük a növekedést

nemenkénti arányát:

É v	K e r e s ő		Ipari dolgo- zók összesen
	f é r f i a k	n ő k	
1949.	807	235	1042
1966.	986	488	1474

Az össz ipari keresők száma 1042-ről /1949/ 1966-ra 1474-re 41 %-kal nőtt. Ezen belül azonban a női munkaerő 107 %-kal, a férfi munkaerő pedig 22.1 %-kal, vagyis a foglalkoztatottsági szint javult, de az egyéb okoknál fogva jobban helyhezköttet nők szempontjából, ugyanakkor a férfi munkaerő foglalkoztatottsági lehetősége keveset változott.

4./ Fejlettség a városkép alapján:

- a/ lakóház sűrűség: 27.3/km²
- b/ 100 lakott épületre jutó népesség 337 fő.
- c/ építkezési mód: földszintes.

Szintén lazán beépített, az épületek lakottsági szintje pedig a vidéki városok átlagához viszonyítva 75.2 %-os /országos átlag 581/km² /.

5./ Kommunális létesítmények: kis vízműhöz kapcsolódó vízhálózatába az épületek 4.1 %-a van beköthve. Szennyvizcsatornával nem rendelkezik, gázszolgáltatás szintén nem található. Helyi közlekedése az aránylag nagykiterjedésű településnek jelentéktelen buszhálózaton keresztül történik.

6./ Kapcsolata a különböző településekkel:

- a/ kereskedelmi vonzás: a lakosság ellátását 48 bolt biztosítja. /1 boltra jutó népesség 247 fő/ Középellátási körzet, járásra kiterjedő vonzerővel. /Az összes vidéki városaink közül 7-nek a kereskedelmi hatása ilyen jellegű/
- b/ oktatási vonzás: egy középiskolája van. Népesség kategória alapján 83.860 lakosu

körzetre gyakorol hatást. Utazási távolság közepes /15 km/.

- c/ Egészségügyi vonzása alapján másodrendű központ, csak rendelőintézete van, illetve 25 ágyas szülőotthona.

A női népesség foglalkoztatottsági színvonalának jelentős növekedése szempontjából érdekes megfigyelni, hogy 1960. és 1966. közötti időszakban az élveszületési átlag 173 fő, ezzel szemben a bölcsődei férőhelyek száma ugyanezen időszak alatt 95-ről mindössze 135-re emelkedett. A megvizsgált népesedési statisztika alapján Paks visszafejlődő település, gyengén fejlődő iparral és másodrendű államigazgatási funkcióján kívül egyéb vonzasközponti szerepe a vidéki kisvárosoknál gyengébb.

B O N Y H Á D :

- 1/ Számottevő népességszámmal /10.114 fő/ rendelkező kisváros kategóriájába sorolható. A tényleges szaporodás 35.2 % /1949. 1966 / országos viszonylatban közepesnél jobb.
- 2/ Államigazgatási funkciója: járási székhely.
- 3/ Az ipari munkavállalók száma:

1949. 1289 a keresők 33 %-a,

1966. 2278 a keresők 46.5 %-a.

Az ipari foglalkozásuak arányváltozása 76.2 %. A 100 lakosra jutó ipari keresők száma 22.5 fő, vagyis a népesség gazdasági tevékenysége szempontjából, ipari település.

- 4./Fejlettség a városkép alapján:

a/ lakóház sűrűség: 60.7/km².

b/ 100 lakott épületre jutó népesség: 390 fő.

c/ építkezési mód: földszintes.

Fejletetlen központtal rendelkező, falusias jellegű település.

- 5./ Kommunális létesítmények: vízhálózatában a lakások 9.5 %-a kapcsolódik. Szennyvizcsatorna és gázszolgáltatás nincs. A helyi közlekedés közepesen fejlett buszhálózatán keresztül történik.

- 6./ Kapcsolata a környező településekkel:

a/ kereskedelmi hálózata /50 bolt/ középellátsi körzeti központ. 1 boltra jutó népessége 202 fő. A

A pécsi nagy ellátási körzet hatása is érvényesül.

b/ oktatási vonzás: két középiskolája kb. 50 ezer lakosu körzetre gyakorol, az uttavolság 20.5 km.

c/ Egészségügyileg elsőrendű központ. Fekvőbeteg intézmény- nyel rendelkezik /115 ágy/. 62.425 lakost számláló kör- zetre gyakorol hatást.

Összegezve: Jelentős iparfejlődési irányzatot mutató település. Államigazgatási funkcióján kívül, gyenge kommunális ellátottság jellemzi.

T A M Á S I :

1/ Lakossága /7.528 / alapján a csekélyebb népességszámmal rendelkező kisvárosok kategóriájába sorolható. Tényleges fogyás - 6.7 % /1949 - 1966 /. A 2.5 %-es átlag /1949-1966/ természetes szaporodás ellenére.

2/ Államigazgatási funkciója : járási székhely.

3/ Az ipari munkavállalók száma:

1949 407 a keresők 11.6 %-a,

1966 476 a keresők 13.3 %-a.

Az 1949-es átlaghoz viszonyítva az iparban foglalkozta- tottak száma 16.9 %-kal nőtt. A 100 lakosra mindössze 6.3 fő iparban dolgozó jut.

100 lakosra jutó ipari foglalkozásu /fő/

T e l e p ü l é s	1 9 4 9	1 9 6 6
Szekszárd	7.0	10.2
Dombóvár	9.3	11.2
Paks	8.6	12.4
Bonyhád	17.2	22.5
Tamási	5.0	6.3

A táblázatból leolvashatjuk, hogy a 100 lakosra jutó ipari fog- lalkozásuak aránya legkevesbé Tamásiban változott, vagyis az ipar munkaerő lekötő képessége itt nőtt a legkisebb mértékben. Ezzel arányosan a vizsgált 5 település közül a legjelentősebb a tényleges fogyás is, ugyanakkor az egész járás is a legmaga- sabb negativ vándorlási mérleget mutatja.

4/ Fejlettség a városkép alapján:

- a/ lakóház sűrűség: 21.2/km².
- b/ 100 lakott épületre jutó népesség: 322.
- c/ építkezési mód: földszintes.

Az elvándorlás mértékének megfelelően az épületek lakottsági fokát itt a legalacsonyabb.

5/ Kommunális létesítmények: törpevizmű-hálózatába a lakóházak 8.8 %-a van bekapcsolva. Szennyviz-csatornával és gázszolgáltatással nem rendelkezik. Helyi buszközpontja a járás falvai számára is biztosítja a forgalmat.

6/ Kapcsolata a környező településekkel:

- a/ Kereskedelmi hálózata 33 boltja középellátású körzetként inkább a helyi igényeket elégíti ki. Az egy egységre jutó népesség 228 fő.
- b/ Oktatási vonzás: egy középiskolája 15.5 km uttávolságon belüli körzetre gyakorol hatást. Siófok és Székesfehérvár vonzása is érvényesül a járás községre. /tamási Gimnázium tanulóinak a száma 250; a járásból Székesfehérvárra és Siófokra tanulók száma 79 /
- c/ Egészségügyi vonzás: csak rendelőintézete van, tehát másodrendű körzet. Tolna megye legnagyobb járásának közigazgatási központja, alacsony szintű kommunális lehetőségei, jelentéktelen iparosodottsága következtében pillanatnyilag nem képes a környező települések vonzásközpontja lenni.

Értékelve a vizsgált településeket a tárgyalt funkciók és ellátottsági mutatók alapján:

- 1/ Dombóvár, Szekszárd és Bonyhád mutat közepes, vagy annál jelentősebb tényleges szaporodást.
- 2/ Az ipari foglalkoztatottsági szint jelentős Bonyhádon, a középester megközelítő Pakson és Dombóváron. Ezenkívül Dombóvár, mint közlekedési csomópont, Szekszárd pedig közigazgatási központ ^{ként} jelentős.
- 3/ Városképet tekintve laza beépítettség, fejletlen településmód, tehát a falusias jelleg dominál. A lakottsági szint a tényleges szaporodással arányos.

4/ A 4 fő kommunális létesítménnyel * egyik sem rendelkezik:

a/ Szekszárd:	3
b/ Bonyhád:	2
c/ Dombóvár:	2
d/ Paks:	2
e/ Tamási:	2

5/ Oktatási, kulturális és kereskedelmi vonzásuk közepes, vagy annál gyengébb. /Az egész megyére kiterjedő hatása egyiknek sincs/

A felsorolt tények szociális és kommunális, de az iparosodottság szempontjából is magyarázzák, hogy miért nagyobb a népesség elvándorlása a bevándorlásnál. Függetlenül a kedvezőtlen természetföldrajzi lehetőségektől, hiszen a munkaigényes iparágak telepítésének alapvető társadalmi feltétele a munkaerő biztosított lenne.

A m u n k a e r ő - f o r r á s a l a k u l á s a:

* Viz és csatornahálózat, szennyvíz-csatorna, gázszolgáltatás, helyi közlekedés.

A munkaerő-forrás alakulása

A munkaerő-forrás nagyságát befolyásoló tényezők változása Tolna megyében / 1949-1966 /

Járások városok	munkaerő-forrás		munka- képesko- ru né- pesség /+/-		Ebből le a		
	1949	1966	számának	növekedése	tanulók	munkaké- pes koru nyugdi- jasok	idős ak- tív ke- resők
			/-/ 1949-1966 évek között %-ban				
Bonyhádi	29702	28972	- 2,4	-1,4	+105,4	+35,1	-20,9
Dombovári	23584	18214	-22,7	-2,5	+102,3	+79,3	-29,6
Paksi	35023	26857	-23,3	-4,6	+ 84,2	+35,1	-30,3
Szekszárdi	35046	29996	-14,4	-3,1	+108,7	+31,9	-23,1
Tamási	37781	26375	-30,1	-3,8	+160,9	+28,9	-33,1
Szekszárd jjv.	13402	13821	+ 3,1	+0,5	+160,1	+49,7	-10,5
Ágazati jelleg szerint:							
Ipari	25466	22223	-12,7	-0,8	+129,3	+31,4	-11,7
Vegyes	32264	28235	-12,4	-2,9	+137,5	+29,5	-25,9
Mezőgazd.	116808	93782	-19,4	-4,1	+141,2	+68,3	-25,7
Ahol a népesség vándorlási egyenlege:							
Pozitív	31244	32043	+ 2,5	+1,3	+135,1	+11,6	- 8,5
Negatív	143294	112192	-21,6	-3,5	+132,2	+36,7	-23,7
Összesen	174538	144235	-17,0	-2,8	+148,2	+41,2	-26,4

Tolna megye népessége 1949 - 1966 között 4,3 %-kal fogyott, ezen belül a munkaképeskoru népesség aránya is negatív irányba változott / -2,8 % /. A munkaerő-forrás az elmúlt időszak alatt mintegy 30303 fővel / -17,0 %-kal / lett kevesebb 1949-hez viszonyítva. A csökkenést a munkaerő-forrás szerves összetevőin belüli tényezők együttes eredményekénti változásnak kell elfogadni.

1./ A munkaképes koru tanulók számának változása

1949-hez viszonyítva összesen 148,2 % növekedést figyelhetünk meg. Járási részletezésben a Tamási járásban tapasztalhatjuk a legjelentősebb növekedést. Ez érthető, mert az oktatási intézmények főként a megyeszékhelyen, és az iparosodottabb járásokon belül tömörültek, így Tamásiban az alacsonyabb szintről induló fejlődés ugrásszerű változást eredményezett. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy az ipari településeken belül a munkaképes koru tanulók száma lassan / +129,3 % /, az ágazati jelleg szerint vegyes / ipari-mezőgazdasági / településeken belül közepes / +137,5 % / és a zömmel mezőgazdasági körzeten belül a legmagasabb az emelkedés. Végül az iparosodottság nagymértékben összefüggő pozitív vándorlási egyenleget mutató települések körzetében szintén alacsonyabb a tanulók számának növekedése, mint azokon a helyeken, ahol az elvándorlás mértéke meghaladja az odavándorlást. A munkaképeskoru tanulóknak a legnagyobb hányadát az általános iskolában, illetve középiskolákban tanulók száma adja, mivel a szakmunkásképzés, illetve felsőfoku-képzés területileg már jóval koncentráltabban történik. Tolna megyében egyedül Szekszárd város / az egyetlen felsőfoku technikum / gyakorol vonzást ilyen szempontból, és elsősorban ezzel magyarázható, hogy a középfoku intézményekkel jelentéktelen mértékben gyarapodó településen belül igen magas a munkaképes koru tanulók számának növekedése.

2./ A munkaképeskoru nyugdíjasok száma az egész megyében 1512-ről 2135-re, tehát 41,2 %-kal nőtt, és így szintén hozzájárul a munkaerő-forrás csökkenéséhez. Járási részletezésben a legnagyobb növekedés Dombóvárott, illetve a megye mezőgazdasági településeiben belül tapasztalható.

3./ Az idős aktív keresők számának csökkenése a munkaképes koru tanulók számának növekedése mellett a másik nagyon fontos tényező a munkaerő-forrás csökkenése szempontjából. Elsősorban a mezőgazdasági településeknél erőteljes a csökkenés, így főként az itteni munkaerő utánpótlás mértékének lehetőségét csökkentette. 1960-ig az erőteljes elvándorlás következtében 8,6 %-kal nőtt a részvételük a termelő munkában, majd az 1960. év után történő nagyarányú mezőgazdasági nyugdíjazások következtében a megye területére vonatkoztatva 26,4 %-kal csökkent az arányuk 1949-hez viszonyítva.

A mezőgazdasági keresők száma a Tamási járásban a legmagasabb az idős aktív keresők legjelentősebb csökkenése is itt figyelhető meg / - 33,1 % /. A Bonyhádi járásban, illetve Szekszárd városban az iparosodott jelleg következtében a csökkenés is kisebbfokú / 820,9% illetve - 20,5 % /. Ágazati jelleg szerint vizsgálva a településeket az ipari munkavállalók százalékos arányának növekedése az idős aktív keresők számának jelentéktelen csökkenését eredményezi. Ugyanezt figyelhetjük meg a vándorlási egyenleget alapulvéve. Azokon a településeken belül a legkisebb a csökkenés, ahol az odavándorlás meghaladja az elvándorlók számát. / Ez természetes is hiszen elsősorban a fiatalabb korosztályhoz tartozó népesség változtatja meg helyét és így már a nyugdíjazást megelőző időben bizonyos mértékű munkaerő "megfiatalodás" következett be. / A negatív vándorlási egyenleget mutató településeknél éppen a helyben maradó népességen belül bekövetkező "öregedés" indokolta a jelentősebb számú idős aktív keresőt, illetve a nyugdíjazás alkalmából nagyobb számban való kiválásukat a termelő munkából. Az, hogy a munkaerő-forrás megyei viszonylatban 17,0 %-kal csökkent, annyit jelent, hogy az össznépességen belül a munkaerő-forrás aránya 64,6 %-ról 55,8 %-ra esett vissza.

A munkaerő-forráshoz tartozó női népesség
számának változása járásoként /1949-1966/

Járás város	1949				1966			
	népesség fő	össz kere- ső /fő/	munkaerő forrás fő	keresők a női népes- ség %-ában	népesség fő	össz kere- ső /fő/	munkaerő forrás fő	keresők anői népesség %-ában
Bonyhádi	22838	4502	14903	19,7	23032	5581	12051	24,2
Dombovári	18887	3615	11839	19,1	17155	4648	9857	27,0
Paksi	28872	6541	15098	22,6	26835	9060	13125	33,7
Szekszárdi	31543	7635	19475	24,2	29510	9430	16180	31,9
Tamási	29350	7697	20219	26,2	27029	8346	15033	30,9
Szekszárd jjv	8716	3112	5170	35,7	10976	4200	5126	38,2
Összesen	140206	33102	86704	23,6	134537	40265	71372	30,6

Az össz munkaerő-forrás nagyságát befolyásoló tényezők negatív változásával szemben jelentős szerepe van a női népesség foglalkoztatottsági színvonal pozitív, vagy negatív előjelű változásának.

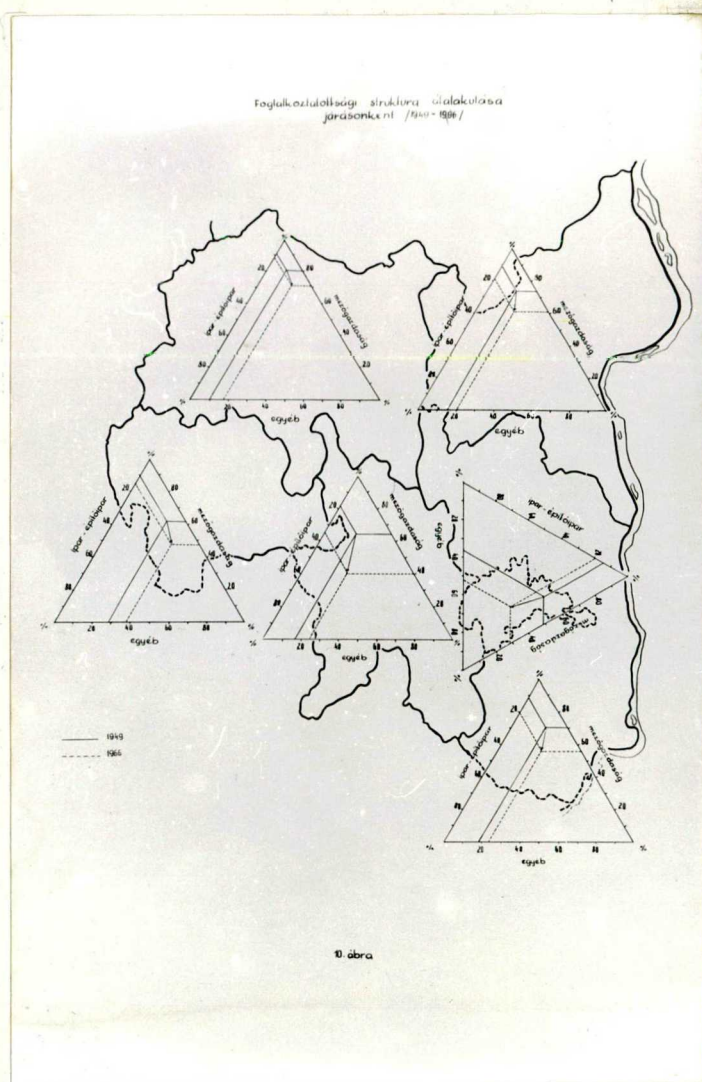
	1949	1966
Munkaképes koru nők száma		
összesen:	82155	72266
Foglalkoztatott munkaképes		
koru nők összesen:	26700	34615
Foglalkoztatott munkaképes		
koruak aránya összesen:	32,5	47,9

Tolna megyében a női foglalkoztatottak száma 1949-1966 viszonylatában 7915 fővel / 29,6 % / nőtt. Legjelentősebb a női keresők számának a növekedése a Paksi járásban / 38,5 % /, ahol a könnyűipar kapacitásának a növekedése a legjelentősebb / konzerv gyártás, élelmiszeripar, szeszgyártás, rostkészítés és tartósítóipar /. Ezek közül is kiemelkedő jelentőségű a konzervgyár felújítása és a tartósító üzem megteremtése. A női munkaerő-forrás - a csökkenés ellenére - még így is jelentős, a foglalkoztatott munkaképes koruak aránya csak 53,9 %. Az ipari telephelyek felújítása / textil és selyemipar rostfeldolgozó /, valamint új munkalehetőségek biztosítása / ruházati, tartósító, fémtömegcikk / a Szekszárdi járásban is újabb női népességet von be a termelőmunkába. Itt a keresők számának növekedése 23,7 %, de a foglalkoztatottsági színvonal elmarad a Paksi járásától / 51,5 % /. Jelentős, mintegy 8004 fő női népesség munkába való bevonása a jövő feladata. A Bonyhádi és Dombóvári járásokban a női keresők számának növekedése megyei viszonylatban közepesnek mondható 19,3 illetve 22,2 % /. A jelentős ipari kapacitás növekedés ellenére, a foglalkoztatottsági színvonal főként a Bonyhádi járásban alacsony, még a megyei átlagot sem éri el. / 40,3 % /. Ennek egyik oka, hogy az inkább női munkaerőt foglalkoztató könnyűipar fejlődése lassabb, másrészt a ténylegesen nyilvántartott mezőgazdasági foglalkozásuk száma is lényegesen alacsonyabb, mint a többi járásban. A Tamási járás keresőinek összetételében nem történt lényeges változás, 1949 és 1966 között. Ezen időintervallum alatt a gazdasági szerkezete alig módosult, a meglévő és el nem vándorló férfi és női munkaerőt elsősorban a mezőgazdaság foglalkoztatja. A gépesítés következtében itt is felszabaduló nőket a jelentéktelenül fejlődő ipar kötötte le / bőr és tejfeldolgozás /, az átáramlás után így kialakult egyensúly következtében a női keresők

száma csak 0.5 %-kal nőtt. Legkevesebb női munkaerőforrással Szekszárd város rendelkezik annak ellenére, hogy a járás női munkaerőjére is vonzást gyakorol, a helybenlevő munkaerő növekedés 11.2 % volt. /A gyarapodás nagysága a foglalkoztatottsági színvonal tükrében figyelhető meg jól: 1949 66.8 %; 1966. 67.9 % / Női munkaerő felvétel szempontjából a városban az ipar csak másodlagos szerepet játszott, inkább a kereskedelem, a szolgáltatás és közszolgálat fejlődése támasztott újabb munkaerő igényt. Az egész megye foglalkoztatható népessége tehát az abszolút értelemben vett csökkenés ellenére is, igen jelentős tartalékokkal rendelkezik, mintegy 40 ezer fő munkaképeskerü lakossal/női munkaerő/. Ez a tény is erőteljesen fel kell, hogy hívja a gazdasági szakemberek figyelmét a megye távlati tervének készítésekor a még meglévő munkaerő lehetőségekre.

4/ A társadalmi-gazdasági fejlődés nyomán a foglalkoztatottak ágazati strukturája országosan jelentősebb mértékben, de megyei viszonylatban is számottevően átalakult. A technikai fejlődés nyomán figyelemmel kísérhető a mezőgazdasági népesség fokozatos csökkenése, a felszabaduló munkaerő, iparba, illetve építőiparba való átáramlása, majd egy bizonyos mezőgazdasági-ipari arány kialakulása után - illetve ezzel párhuzamosan is - a szolgáltató jellegű ágazatok fejlődése gyorsul.

Ez a folyamat Magyarország foglalkoztatottsági szerkezetében is végbement. A századfordulótól 1949-ig csak nagyon kis mértékű változás történt: a XX. első 5 évtizedében a foglalkoztatottaknál még több, mint a fele a mezőgazdaságban dolgozott. Az 1949 év utáni meggyorsuló gazdasági fejlődés nyomán a foglalkoztatottak népgazdasági ági összetétele olyan változáson ment keresztül, amelyhez sok országban több évtizedre volt szükség. Az iparban - építőiparban foglalkoztatottak száma megkétszereződött, aránya 21 %-ról 38 %-ra növekedett, míg a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 55 %-ról 31 %-ra csökkent. A szolgáltató jellegű ágak aránya is nőtt: 24 %-ról 31 %-ra.

A megye foglalkoztatottsági szerkezetében végbement átalakulásnak megfelelően a foglalkoztatottak népgazdasági ági megoszlása 1949-1966 között az egyes járásokban különbözőképpen változott. 1949-ben a megye egész területén a mezőgazdasági jelleg dominált. Az arányokban a különbség már ekkor is jól megfigyelhető. A legjelentősebb a mezőgazdaság szerepe a támasi járásban 80.5 %, de egyértelműen ez dominál a paksi /73.1 % / és a szekszárdi /70.2 % / járásban is. Ebben az időben egyedül a bonyhádi és a dombóvári körzet mutat ettől kissé eltérő tagozódást. /64.6 %, illetve 65.9 %/ 1949-ben a mezőgazdaság a legkevesebb munkást a dombóvári járásban foglalkoztatta, az iparosodottság mértéke sem nagyobb az átlag járási szinttől. Megfigyelhetjük azonban, hogy a szolgáltató jellegű ágakon belül a közlekedés vonzása megyei szinten a legjelentősebb. /9.5%. Az ipar - építőipar részesedése legjobban a bonyhádi, a paksi és a szekszárdi járásban növekedett. Bonyhád és Paks körzetében a második világháború idején hadiüzemként működő zománc, illetve konzervgyár erőteljes rekonstrukciója játszott szerepet. /az iparosítási politik

első lépése Magyarországon a már meglévő telephelyek termelésének növelése/. Majd a több szakemberrel rendelkező /a Baranya megyébe és Pest, illetve Fejér megyébe eljáró ipari foglalkozásuak/ helyi lekötése kínált megfelelő lehetőséget az ipar telepítés számára. A szekszárdi járás ugyanazokkal a lehetőségekkel rendelkezik, mint a többi járás - tehát munkaerővel. Mint a megye központi területe az erőteljesebb beruházás következtében kapott új telephelyeket. Szekszárd város munkaerejének nagyrészt a szolgáltató jellegű ágak kötik le. Az 1949-ben még jelentős számú mezőgazdasági munkaerő 1966-ra majdnem a felére csökkent /49.4, illetve 28.6 % / az ipari-építőipari foglalkoztatottak arányának növekedése nem jelentős, ugyanakkor a szolgáltatásban foglalkoztatottak aránya 36 %-ról 51.4 %-ra emelkedett. Tehát itt az urbanizáltság fokának/és a közigazgatási jellegnek megfelelően/ növekedésével egyenes arányban a foglalkozási átrétegződés, a mezőgazdaság és a szolgáltatás között zajlott le. A szolgáltató jellegű ágak jelentőségének növekedése Tolna megyében is megfigyelhető. Egy járásban /Dombóvári/ a foglalkoztatottság mértéke meghaladja az 500-as átlagot. /A dunai Vasmű megépítésével a mecseki feketeszén szállításának fokozásával a közlekedésben dolgozók aránya 9.5 %-ról 13.1 %-ra növekedett. / A többi járásban az országos átlaghoz viszonyított fejlődés közepesnek mondható. Ez a fejlődési szint a pillanatnyi foglalkoztatottsági struktúrán belül a természetes fejlődés értelmében megfelelő, mert az ipari-építőipar és mezőgazdaság arányában mutatkozó feszültség még jelentős.

5/ A termelés megalapozása érdekében szükséges az alkalmazásban álló keresők szakképzettség szerinti összetételében bekövetkezett változást is elemezni, mert a fizikai és szellemi dolgozók arányában továbbá a fizikai dolgozók kategóriáján belül a szakmunkások és segédmunkások és az ipari tanulók arányának alakulásából, illetve e csoportnál bekövetkezett változásokból igen fontos következtetéseket vonhatunk le.

Az alkalmazásban álló keresők szakképzettség szerinti összetételében
bekövetkezett változás Tolna megyében /1949 - 1966/

Szakképzettség	1949					1966					eltérés 1949 és 66 között			
	alkal- makot- tak össz	mező- gazd.	ipari ipar	építő ipar	egyéb	alkal- kalm. össz.	mező- gazd.	ipar ipar	építő	egyéb	alk.mező- maz.gazd.	ipar ipar	ép.ieg	egy.
	o/o					o/o					o/o			
szakmunkások	18.2	2.2	47.1	78.4	11.9	18.6	10.5	30.9	30.2	17.0	-0.2	+8.3	-16.2	-48.2
Fizikai betanít.munk.	8.3	0.8	17.0	1.8	11.2	18.5	12.0	34.3	26.5	16.8	+10.2	+11.2	+27.3	+24.7
dolgozó segéd munk.	54.6	95.4	16.2	9.3	41.4	44.3	71.6	18.6	29.6	26.4	-10.3	-23.8	-2.4	+20.3
ipari man.	3.8	0.1	13.5	9.0	1.4	2.9	0.7	5.9	6.9	3.0	-0.9	+0.6	-7.6	-2.1
Szellemi dolgozók	15.1	1.5	6.2	1.5	34.1	15.7	5.2	10.3	6.8	36.8	+0.6	+3.7	+4.1	+5.3
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0				

Ha összességében nézzük az alkalmazott megoszlásában bekövetkezett változásokat, a kép megnyugtató. A szakmunkások és betanított munkások aránya növekedett, a segédmunkások terhére. Ez természetesen következik abból, hogy a technológia fejlődése magasabb képzettségű dolgozókat kíván. Ezért arra kell törekedni, hogy a szakmunkások és betanított munkások arányának növekedésében mutatkozó nagy különbség fokozatosan eltűnjön, tehát a szakmunkások számának növelését kell feladatnak tekinteni. Növekedett kisebbségben a szellemi dolgozók aránya. Meg kell azonban vizsgálni a szellemi dolgozók alkalmazotti minőségét:

Szellemi dolgozó	mezőgazdaság	ipar	építőipar	egyéb
vezető, szakalkalmazott	55.6	42.9	51.1	64.9
adminisztratív dolgozó	44.4	57.1	48.9	35.1

A vezető és szakalkalmazott arány az egyéb kategóriában megfelelő, az iparban a legkedvezőtlenebb. A fő cél a mezőgazdaság, ipar és építőipar kategóriákban az irodai dolgozók számának csökkentése. Csökkent az ipari tanulók aránya bár csak kismértékben. Ez a szakmunkásképzés szempontjából így is aggasztó, mert nemcsak az utánpótlás biztosítása, a feladat, hanem a szakmunkások arányának növelése is, ami csak a tanulók arányának növelésével érhető el. A táblázat adatainak részletes vizsgálata további sok fontos tanulságot ad számunkra:

A mezőgazdaságban dolgozók szakképzettség szerinti összeállítása általában jó. Az 1949 évi népszámláláskor a mezőgazdaságban dolgozók túlnyomó többsége még a segédmunkások kategóriájába tartozott. Az arány javult 1949-1966 között eltelt időben a szakmunkások aránya 2.2 %-ról 10.5 %-ra, a betanított munkások aránya 0.8 %-ról 12 %-ra, mint két kategóriában tehát többszörösére növekedett. Ezt a folyamatot még tovább kell fokozni, ezért az elsődleges cél a tanulók számának a növelése kell, hogy legyen. A mezőgazdaság szellemi dolgozói arányának növekedése természetszerű

következménye annak, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése során a kisparaszti gazdaságokat a szövetkezeti nagyüzemek váltották fel, ami sok szellemi dolgozó alkalmazását tette szükségessé.

Az ipari dolgozók megoszlása már nem mondható megnyugtatónak, mint a mezőgazdasági dolgozóké. Feltűnő a szakmunkások többmint 16 %-os csökkenése. S ezt a nagyfoku csökkenést az sem kompenzálja, ha ugyanakkor a betanított munkások száma ennek nagyobb arányában növekedett. Súlyosbitja a helyzetet, hogy az ipari tanulók aránya is, felénél kevesebbre csökkent. Még ennél is negatívabb képet tárnak elénk az építőipar adatai. A szakmunkások aránya 1946-ban nem érte el az 1949. évinek a 40 %-át /78.4 %-ról 30.2 %-ra csökkent/. Ugyanakkor a betanított munkások aránya 1.8 %-ról 26.5 %-ra növekedett, viszont a cél a szakképzettség színvonalának emelése, a betanított munkás képzettsége azonban rendszerint nem éri el a szakmunkásokét. A helyzetet itt is csak rontja az ipari tanulók arányának 40 %-os csökkenése, ami miatt a szakmunkás-ellátásban fennálló helyzet további romlásával lehet számolni. A legelfogadhatóbb képet "az egyéb" kategória arányai mutatják. Itt valamennyi sorban emelkedett az arány, a segédmunkások terhére. Az országos adatokkal összehasonlítva megyénk helyzete nem mondható kedvezőtlennek. Ezt igazolja a következő táblázat is.

Az alkalmazásban álló dolgozók szakképzettség szerinti megoszlása országosan és Tolna megyében /1966 /

Szakképzettség	országosan			Tolna megyében
	Budapest- tel	Budapest nélkül	Csak járási jogu városokban és községekben	
Szakmunkások	21.8	20.3	16.5	18.6
Betanított munk.	19.4	19.6	20.5	18.5
Segédmunkások	34.6	39.6	43.2	44.3
Ipari tanulók	3.1	3.2	3.4	2.9
Személyi dolg.	21.1	17.0	16.4	15.7
Összesen:	100.0	100.0	100.0	100.0

Akkor reális az összehasonlítás, ha a harmadik és a negyedik eszlopot vetjük egybe.

Tolna megye gazdasági jellege és a népesség társadalmi tevékenysége közötti kapcsolatot elemezve a következőket állapíthatjuk meg:

1/ A multból örökölt egyenlőtlen elhelyezkedésű termelőerők következtében megyénk Magyarország elmaradottabb vidékei közé tartozott.

2/ A mezőgazdaságból felszabaduló munkaerőforrás a felszabadulás utáni iparosítási programból való alacsony részesedés következtében a már korábban is meglévő foglalkoztatható népesség és munkaerő szükséglet közötti feszültséget csak továbbnövelte.

3/ A munkaerő forráson belüli aktív keresők arányának növekedése az országos átlagtól /23 % / messze elmarad /3.1 % / és a mezőgazdasági megyékkel megegyező képet mutat.

4/ A foglalkoztatottak ágazati strukturájának elégtelen átrétegződése következtében még a mezőgazdaság dominál.

5/ A fejlesztésre kijelölt települések munkaerő vonzása és szociális-kommunális ellátottsága nem megfelelő.

6/ Ennek következtében a megye népessége a természetes szaporodástól szinte függetlenül csökkent. Ez a jelenség vezet át a belső vándorlások problémájához és az ezzel kapcsolatos következtetések levonásához.

Az ország egész területén figyelembevéve az egyes vidékek fejlődési ütemét és fejlettségi színvonalát az állandó vándorlás jelentős mértékben hozzájárult a népesség cseréjéhez. Egy terület lakosság-számának pillanatnyi alakulásában 4 tényező játszik döntő nagy szerepet.

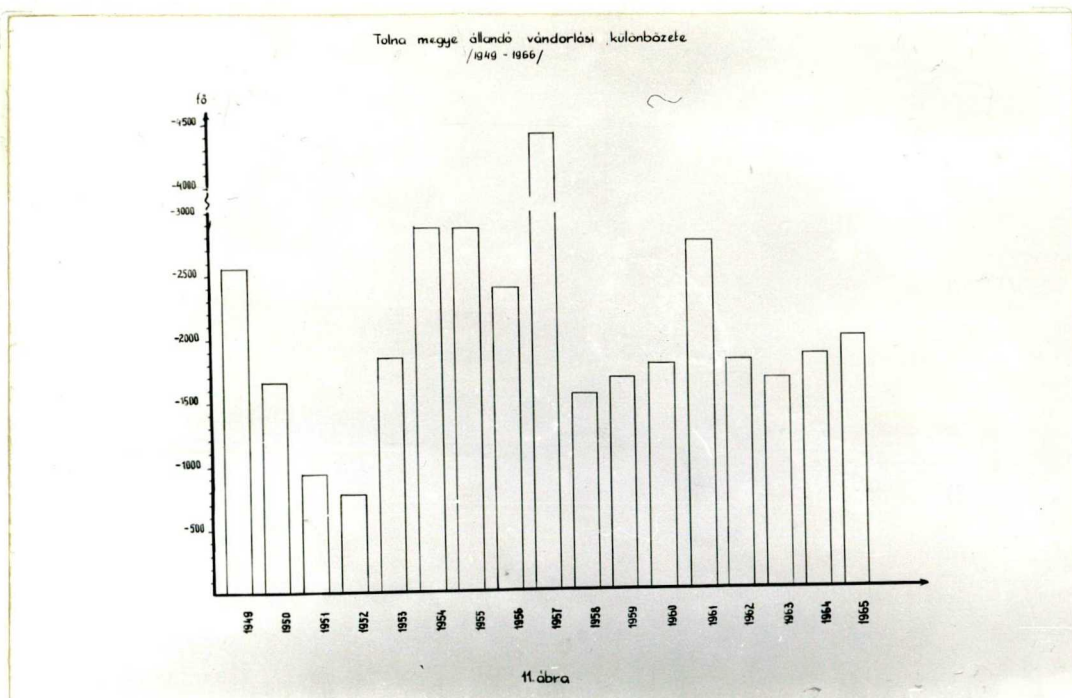
- 1/ születések
- 2/ halálozások
- 3/ odavándorlás
- 4/ elvándorlás

E négy faktor között kialakult arány meghatározza egy-egy megye, vagy gazdasági körzet népesedését. Mivel Magyarország egyes területei között a születések és halálozások arányában olyan döntő különbségeket nem mutathatunk ki, ami megmagyarázná a népesedés mértékén belül fennálló nagy eltéréseket, feltétlen a harmadik és negyedik komponensnek kell döntő szerepet tulajdonítani. Az odavándorlás és elvándorlás közötti különbséget pedig mindig valamilyen vonzó gazdasági tényező pozitív, vagy negatív változásában kell keresni.

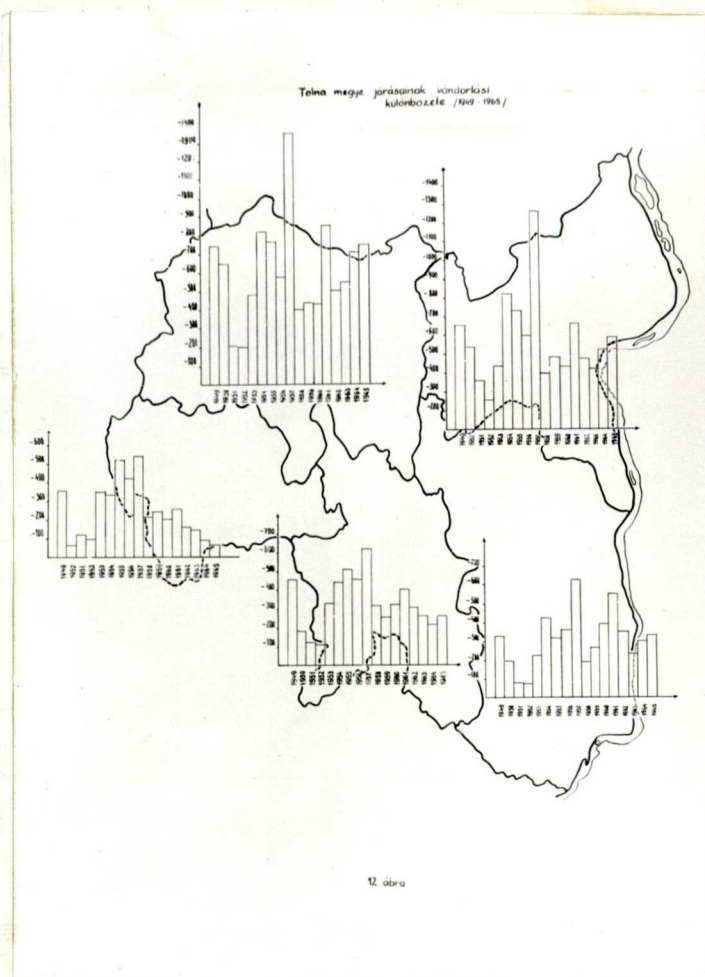
A népesség koncentrálódását elsődlegesen ugyanazok a tényezők határozzák meg, amelyek általában is a népesedést kedvező, vagy kedvezőtlen alakulását leginkább befolyásolják:

- 1/ a gazdasági potenciál
- 2/ a gazdasági struktúra
- 3/ a szociális kapirlalítás intenzitása

Éppen a csak bizonyos szempontból kedvező gazdasági potenciál és a nem megfelelő gazdasági struktúra az oka annak, hogy a megye a lakosságának növekvő szociális kapirlalítás intenzitását nem képes ki-
elégíteni és így a kedvezőtlen népesedést okozó elvándorlás mértékét nem tudja lefékezni, illetve a más megyéből elköltöző emberekre nem képes olyan hatást gyakorolni, amely a nagyfoku elvándorlást kiegye-
litené.

Az elmondottakat támasztja alá az is, ha megvizsgáljuk a megye vándorlási különbözetét járási részletességgel.

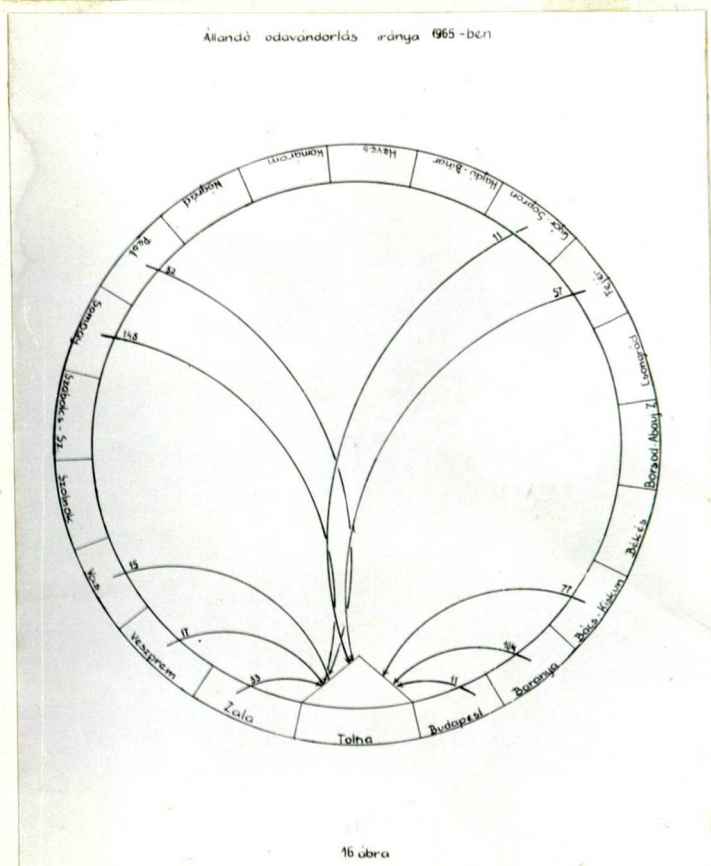
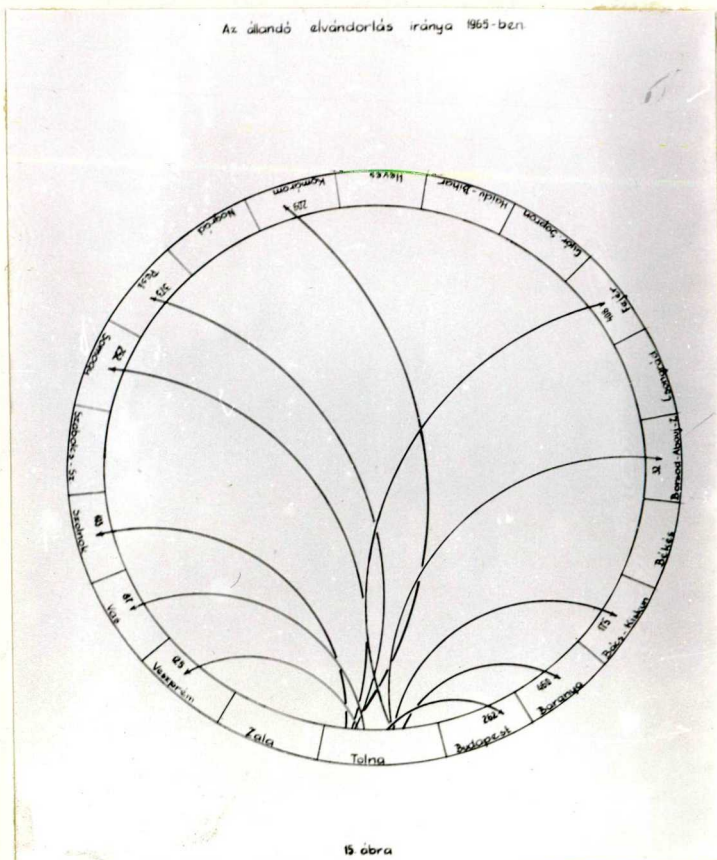

12. ábra

A legfontosabb, amit megfigyelhetünk, hogy a megye és az egyes járá-
sok vándorlási különbözete 1949 és 1966 között minden évben negatív.
Az értékek között természetesen különbség adódik. Az elvándorlás me-
netében bizonyos törvényszerűségeket állapíthatunk meg. 1949-től a
szocialista iparosodás és a TSZ-ek szervezése következtében az elvándorlás nőtt. Tolna megyében az iparosítás alacsony foka és a mezőgaz-
dasági jelleg következtében ugyanakkor az odavándorlás változatlan.
1951-től a letelepedés korlátozása /illetve Budapestről való kitelepi-
tése/ csökkentette a népesség mozgását. 1954-től a korlátozások enyhi-
tése újabb fellendülést hozott, ami az elvándorlásban 1957-ben kulmi-
nált, feltehetőleg ehhez hozzájárult a Budapestről disszidáltak pótl-
ására megindult munkaerő-mozgás. A robbanásszerű elvándorlás eredmé-
nye a következő néhány évben az átmeneti csökkenés, majd némi emelkedés
után egy hozzávetőleg állandó szintet tartó népességcsere jött létre.

A vándorlási különbszet és az iparosodottsági szint közötti kapcsolatok nagyon jó példázza a járási részletezés. A legjelentősebb mezőgazdasági népességet foglalkoztató tamási járás elvándorlása egy-két év kivételével a legmagasabb. A paksi körzetben mutatkozó magas arány a jelentős férfi munkaerő felesleg következménye. A szekszárdi járás aránylag alacsony elvándorlási különbszete csak látszat, mert itt Szekszárd város állandó pozitív mérlege javít a helyzeten. A bonyhádi közigazgatási területen belül egyrészt a központ pozitív egyenlege, másrészt a megyei viszonylatban legjelentősebb ipari kapacitás vonzó hatása közelíti egymáshoz az oda és elvándorlás közötti különbséget. Megyei viszonylatban a legerősebb népesség megkötő és szívó hatást gyakorló terület a dombóvári járás. A közlekedésben betöltött szerepének növekedésével arányosan a népesség helyi lekötése, másrészt a környezetre gyakorolt hatása egyre jobban csökkenti az elvándorlás mértékét, illetve fokozza a szívóhatást. Az 1949 és 1966 közötti időben azt is megfigyelhetjük, hogy a járások gazdasági strukturájában bekövetkező eltolódással arányos a népesség elvándorlási arányában bekövetkező eltolódás. 1954-ig éles különbségek még nem mutatkoznak az egyes közigazgatási egységek között, majd ettől kezdődően egyre erőteljesebben kirajzolódnak a nagy elvándorlást mutató körzetek, a gazdasági szerkezet megváltozásának tükrében. A megyei és járási vándorlás megoszlásán kívül fontos megvizsgálni azt is, hogy hogyan alakult annak iránya.

Megfigyelhetjük, hogy az elmúlt 17 év alatt Tolna megyének - bár eltérő mértékben - az ország minden részével volt vándorlási kapcsolata. Még érdekesebb képet kapunk, ha egyetlen év vándorlási irányulását vizsgáljuk meg.

Tolna megye 1965. évi vándorlási veszteségén /2856 fő/ 10 megye és Budapest osztózik. A lakásváltoztatók 75.2 %-a ipari jellegű vidékre költözött. Inkább mezőgazdasági profilu területre csupán 24.8 %. A legerősebb szívóhatás Baranya és Fejér megye részéről érezhető. Ez természetes is, mert a két területre nagyszámban ingázó egy bizonyos idő után a munkahelyhez közelebb költöznek. Budapest és Pest megye hatása szintén erős /10.6 , illetve 15.1 %/ a Budapestre költözés célja ismert. A kulturális igények magasabb-szintű kielégítése, munkalehetőség, tanulás stb. Az időszakos vizsgázók részben a lakásproblémák megoldása után Budapesti lakossá válnak, másrészt átmeneti jelleggel Pest megye Budapesthez közel eső településeinek népességét szaporítja, ahol vagy véglegesen letelepedik, vagy egy bizonyos idő elteltével költözik a fővárosba. A többi megye közül még Somogy jelentősebb népességfelvevő /10.1%/.

Egyrészt az ottani közigazgatásban, és közszolgálatban játszanak szerepet egy bizonyos hányaduk pedig továbbra is mezőgazdasági foglalkozásu marad. Tolna megyébe vándorló népességet kibocsájtó megyék gazdasági jellegét tekintve éppen fordított a helyzet. Az ipari megyékből származó 47.4 %-ot, a mezőgazdaságból pedig 52.6 %-ot. Elsősorban Somogy szerepét kell kiemelni /27.1 % /. Érdekes, hogy legnagyobb részben a mezőgazdaságban helyezkednek el, de ez érthető, hiszen Tolna megye erős TSZ-ei jó megélhetést biztosítanak az ideköltözőknek. Baranya megyéből elsősorban a déli kerület ipara kap munkaerő utánpótlást. A bevándorlók közül elég tekintélyes azoknak a száma, akik a megye kereskedelmében, egészségügyi ellátásában, valamint az oktatásban helyezkednek el. A 17 év vándorlási mérlegét vizsgálva a következőket állapíthatjuk meg.

a./ A megye népességének 28.1 %-a keresett és talált új lakóhelyet az ország más területein.

b./ A megye össznépességének 6 %-ával gyarapodott más területekről bevándorlottakkal.

c./ Az elvándorlók 65.7 %-a költözött ipari, * 1.3 %-a vegyes és 33 %-a mezőgazdasági jellegű megyébe.

d./ Az odavándorlók 55.1 %-a mezőgazdasági, 0.6 %-a vegyes és 44.3 %-a ipari területekről érkezett.

A hipotétikus gazdasági körzeteket * figyelembe véve az elvándorlásna

* Markós György: "Magyarország hipotétikus gazdasági körzeteinek vázlatja."

Az el- és odavándorlók megoszlása a népesség foglalkozási ága szerint /1960-1965/

Foglalkozási ág	el-						o d a -					
	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Bányászat	156	282	312	218	205	205	48	113	72	94	69	
Ipar	647	637	638	421	869	569	96	92	107	81	73	89
Építőipar	263	341	205	380	363	263	172	122	98	59	61	73
Mezőgazdaság	732	1172	714	685	582	912	105	152	135	73	95	101
Egyéb	357	595	223	112	252	216	89	184	175	111	215	157
Fizikai dolg.össz.	2155	3027	2092	1816	2271	2165	510	663	587	418	513	420
Szellemi dolg.	294	496	379	422	219	321	172	152	102	205	99	105
Fizikai és szell. dolg.összesen	2449	3523	2471	2228	2490	2486	682	815	689	623	612	525

81.3 %-a a Központi, a Középdunántuli és a Délkelet-Dunántuli területek irányába ment végbe. Ugyanakkor majdnem 30 % a Délkelet-Dunántuli körzeten belül maradt. Az odavándorlás 82.1 %-a a Közép-Dunántuli, a Duna-Tisza közti és Délkelet-Dunántuli körzetekből származik, ezen belül a 44.7 % a Tolna megyét is magába foglaló Délkelet-Dunántuli körzet népességének lakóhely változtatásából adódik.

Összegezve tehát megállapíthatjuk, hogy a megyének főként a vonzóereje kiskörön belül lefékeződik és az elvándoroltak nagyrészt is felveszi a szomszédos iparosodottabb területek.

Az el és odavándorlók foglalkozási ági megoszlása is a megye mezőgazdasági jellegéről mondottakat támasztja alá. Az elvándorlásban résztvevők 86.4 %-a a fizikai dolgozók kategóriájából került ki. Ezen belül a legszámottevőbb mértékben a mezőgazdasági népesség költözött /35.7 % /. Megfigyelhettük, hogy a vándorlók nagyrésze az iparosodott területeken telepedett le, tehát valószínű, hogy az elvándorlóknak ez a csoportja átrétegeződött és valamilyen nem mezőgazdasági foglalkozást választott. Jelentős százalékban /27.9 / mozgott az ipari népesség is, a bányászatban dolgozók pedig egyrészt a fokozatos termelő kapacitás csökkentés, másrészt az ebben a népgazdasági ágban jellemző erőteljesebb munkáselváándorlás következtében áramlottak ki. /Főként a segéd munkások/. Az egyéb kategórián belül a kereskedelem, vendéglátóipar és az egészségügy dolgozói vándoroltak az erőteljesebb fejlődést mutató vidékekre. A szellemi dolgozók esetében az aránylag alacsony színvonalu kommunális ellátottság a kulturális igények kielégítésének minimális volta játszott szerepet. Az odavándorlók csoportján belül eltolódik az arány a szellemi dolgozók javára./78.8, illetve 21.2 % / Az oda és elvándorlók számát összehasonlítva azonban észrevehetjük, hogy a megyébe érkező szellemi dolgozók inkább csak átmeneti jelleggel telepednek le és az elvándorlás intenzitásából arra következtethetünk, hogy nem alakul ki egy jelentős törzsgárda, hanem állandó jellegű csere megy végbe. Ez a folyamat káros, mert a megye fejlesztésében kifejtett odaadó munkához szükséges hasznos lokálpatriotizmus nem alakulhat ki. Az iparban jelentkező erőteljes munkaerőcsere vezet ahhoz, hogy Tolna megyében a szakmunkások száma jelentősen fogyott 1949-hez viszonyítva. A helyi iparból elvándorló jelentős szakmunkás csoportot, nem pótolhatják a kisszámban érkezők, az így fellépő különbségek a mezőgazdaságból átrétegeződött, többnyire a szakképzettségnek alacsonyabb fokát mutató betanított munkások egyenlítik ki. Nagy veszteséget figyelhetünk meg az építőiparon

belül is. Ami elsősorban a nagyobb építkezések hiányával magyarázható. Az elvándorlás és odavándorlás között kialakult arány nem megnyugtató, mert az előteljes népességcsere jelentős mértékben kihat a minőségi és mennyiségi termelésre, ezenkívül főként a mezőgazdaságon belül nagy munkaerő problémákat idéz elő az ugynevezett kampányidőszakban.

A lakosság vertikális és horizontális átrétegződésének kölcsönhatása Tolna megye községeiben
/ 1949 - 1966 /

Járás	Vertikális átrétegződés /vándorlási különbözet/		Horizontális átrétegződés /a mezőgazdasági népesség csökkenése/	
	%	a járások sorrendje az arányok csökkenése nélkül.	%	a járások sorrendje az arányok növekedése nélkül
Bonyhádi	- 12.8	3	- 21.5	4
Dombóvári	- 11.7	4	- 22.2	5
Paksi	- 17.2	1	- 12.7	1
Szekszárdi	- 6.8	5	- 20.7	3
Tamási	- 17.0	2	- 15.1	2

A mezőgazdasági lakosság a megyében 23.8 %-kal fogyott, viszont növekedett az ipari - építőipari népesség 68.7 %-kal és 28.5 % az egyéb népgazdasági ágakban a növekedés. Ez egymagában nem mutatja az átrétegződés tényleges méreteit az 1949-1966 között eltelt időben vándorlási különbözetként adódó veszteség tulnyomó része szintén a mezőgazdasági lakosok sorából adódott, ahol a horizontális mozgás /tehát a lakosságnál a foglalkozásbeli összetételben mutatkozó változás/ kisebbmértékű, a vertikális mozgás /vagyis az elvándorlás/ nagyobb és fordítva. A lakosság átrétegződésének két formája az elvándorlás és a foglalkozás megváltozása tehát kölcsönhatásban van és kiegyenlíti egymást. Ezt a táblázat adatai is igazolják. Az összefüggés a táblázat tanúsága szerint kétségtelen. Csupán a szekszárdi járás sorrendje tér el attól. Itt a legalacsonyabb vándorlási különbözet nem párosul a legmagasabb mezőgazdasági népességcsökkenéssel, de Szekszárd város mindkét esetben lényeges eltolódást okoz. Ugyanis csökkentette az egész járás vándorlási különbözetét, de a mezőgazdasági népesség csökkenése nem volt ezzel arányos.

Tolna megye ipari dolgozóinak ingavándorlása.

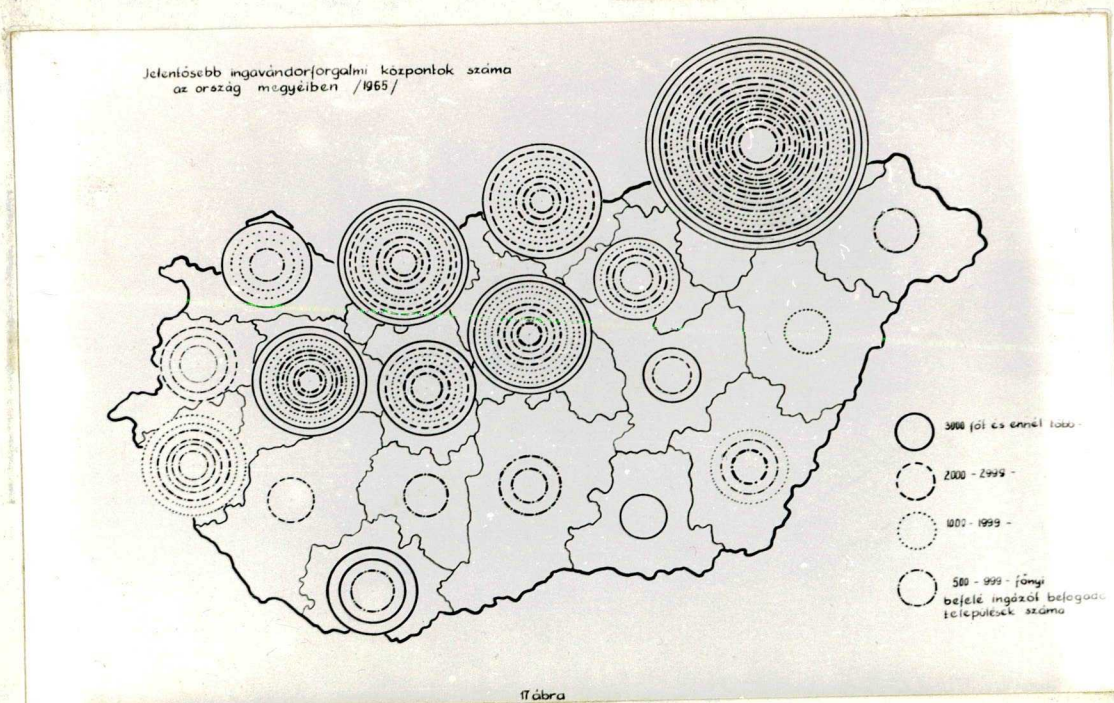
Az állandó vándorlás mellett az ipar telepítéssel egyenes arányban nőtt a naponként és ritkább időközönként ingázók száma.

"Az ipari termelés gyors növekedésével párhuzamosan nem történt megfelelő gondoskodás az újonnan foborzott dolgozók elhelyezéséről s nem vették számításba az adott ipari település munkaerő tartalékait. Más településekből, sőt más megyékből nagytömegű dolgozó jár be naponta, vagy hetenként az ipari üzemekbe. Ez hatalmas feladatokat ró a közlekedésre, nagyszámu járművet köt le és használ el. A dolgozó fáradtan kerül munkahelyére és alig képes teljes-értékű munkát végezni, ami a termelékenység befolyásolja. Az ilyen módon bekövetkező teljesítmény kiesés és költség néhány év alatt amortizálná a lakásépítések, vagy akár a mezőgazdasági területeken történő új ipartelepítés költségeit."

Zala György: "Ipari dolgozóink ingavándorlása"

Demográfia 1 év 1.sz./1958.

Egy-egy település munkaerő ellátása szempontjából közvetlenül csak a bejáró dolgozók számának van jelentősége, de közvetve nyilván nem hagyható figyelmen kívül az eljárók száma sem, mert az átfedések felmérésével és megfelelő munkaerő irányítással nagyon sok esetben az ingázás részben, vagy teljes egészében megszüntethető lenne.

A Dunántúlon a jelentősebb központok többsége a Balaton vonalától északra eső területen helyezkedik el. A déldunántúlon pedig Somogy és Tolna megyék területén, csak a megyeszékhely képez jelentősebb központot. Országos viszonylatban azonban Tolna megyén kívül csak egy olyan közigazgatású egység van, ahol a székhely mint vonzóközpont is csak negyedrendű szerepet játszik, a szintén mezőgazdasági jellegű Szabolcs-Szatmár megyében.

Tolna megye települései a bejárók száma szerint:
/1966/

A bejárók száma	A települések száma	Települések %-ában
1- 10	20	58.8
10 - 100	8	23.6
100- 500	5	14.7
500-nál több	1	2.9
Összesen:	34	100.0

Láthatjuk, hogy a megye 34 településében ingáznak ipari munkavállalók / az össztelepülés 31.4 %-ában / járási vonatkozásban első helyen áll a szekszárdi 11 központtal. /32.5 % / Második a tamási 9 központ /26.4 % /, majd a bonyhádi 23.5 %, 8 központ, végül a dombóvári és a paksi járások 3-3 központtal. /8.8 - 8.8 %/ Az ingázást és a lakosság átrétegződése közötti kölcsönhatást is megfigyelhetjük a következő adatok alapján:

járas	A járás sorrendje a mezőgazdasági lakosság csökkenésének mértékét	Az ingázás mértékét
t e k i n t v e		
Bonyhádi	4	5
Dombóvári	5	3
Paksi	1	1
Szekszárdi	3	4
Tamási	2	2

Vagyis azokban a járásokban, ahol a mezőgazdasági népesség átrétegződése jelentősebb volt, ott a legnagyobb az ingázók száma.

A nem ingázók, a naponként és ritkább időközönként ingázók számának alakulása országosan és Tolna megyében /1966 /

munkavállalók részletezése	országosan		Tolna megyében	
	fő	%-os megoszlás	fő	%-os megoszlás
Nem ingázók	802723	73.3	13455	66.3
Ingázók	292507	26.7	6863	33.7
Ebből naponta	236004	21.5	4688	23.0
Ritkább időközönként	56503	5.2	2175	10.7
Összesen	1095230	100.0	20318	100.0

Az azonos településen lakók és ugyanott munkát vállalók aránya lényegesen alacsonyabb az országos átlagnál. Természetesen ennek megfelelően az ingázók aránya magasabb. Ezen belül a naponta és ritkább időközönként utazók aránya is meghaladja az országos méreteket. Az országos átlag és a Tolna megyei adatok összehasonlításánál kapott különbség utal az országos és a Tolna megyei iparosodottsági

Az eddig ismerttetett iparosodottsági szintnek megfelelő az ingavándorforgalmi körzetek számának alakulása. A bonyhádi járásban Bonyhád, Máza és Nagymányok a legjelentősebb körzet az összes kifelé ingázók száma 768 fő. Ebből 125-en a megye határán tulról érkeznek. A szekszárdi járáson belül Szekszárd város, Tolna és Bo- gyiszló összesen 619 ingázót vonz, ebből 97 fő érkezik más megyéből. A dombovári járásban az egyetlen központ maga a járási székhely, 218 ingázóval, amelyből 119 fő érkezik a szomszédos megyéből. A paksi járásban jelentősebb körzetet nem találunk. Nagydorog és Paks mindössze 64 nem helyben lakónak biztosít munkalehetőséget, amelyből 27 fő utazik a megye határán tulról. Ugyanez a helyzet a tamási járásban is, ahol Simontornya és Tamási osztózik a 44 fő megyei és 31 fő más területről utazó munkaerőn.

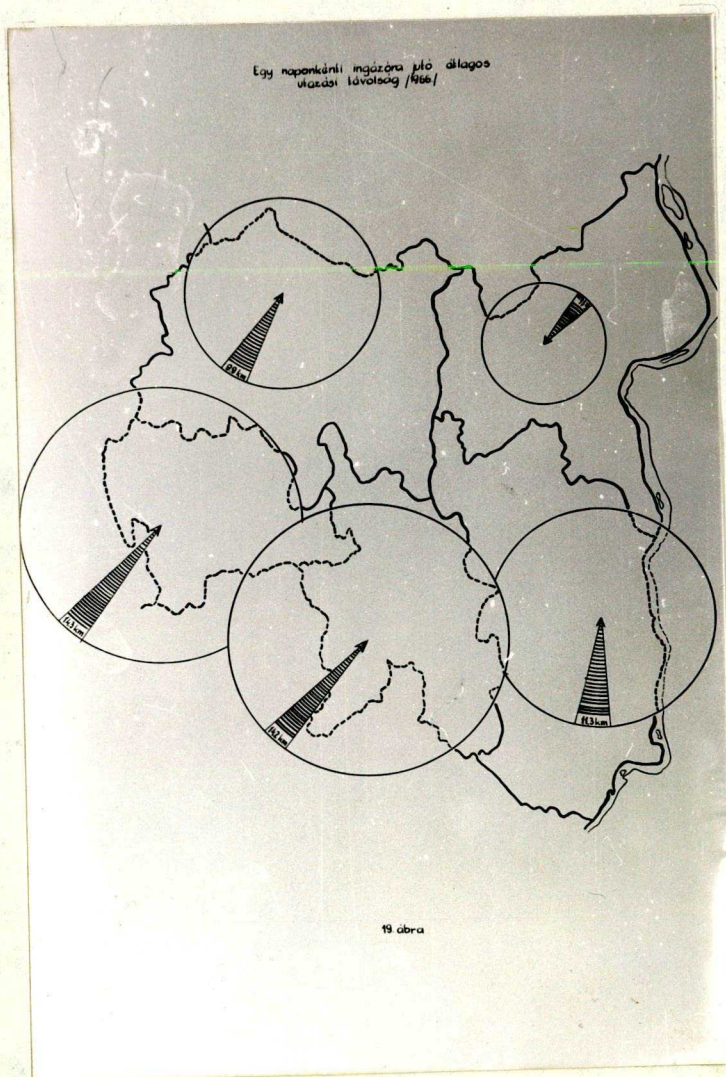
Összesítve a megye jelentősebb ingavándor forgalmi központjaiba naponta és ritkább időközönként 1244 fő munkavállaló utazik és ebből 399 azoknak a száma, akik a megye határán tulról érkeznek. Ezen kívül 525 ingázón a megye egyéb nem jelentős ingavándor forgalmi központja osztózik. /250 a megye községeiből, 275 pedig más megyéből/ Tehát ésszerűbb munkaerő-gazdálkodás lehetővé tenné a 674 fő más megyéből érkező ipari munkavállalók által lekötött munkahelyek betöltését abból a 119 naponta, vagy ritkább időközönként ingázóból, akik a Tolna megyei lakóhelyüktől távol más megyékben nyertek alkalmazást. Tolna megye kifelé ingázó munkavállalóinak 85,2 %-át fogadja be Budapest /1019/, Baranya /2399/ és Fejér megye /946 fő/. / Érdekes megfigyelni, hogy a megyéből állandó jelleggel elvándorló lakosság is zömmel ezeken a helyeken telepedik le./ 1966-ban mindössze Békés és Szabolcs-Szatmár megyékben nem dolgozott Tolna megyei lakással rendelkező munkavállaló.

A naponként befelé ingázók számának megoszlása a lakóhely és a munkahely közötti kilométer távolgási kategóriák szerint:

/ 1 9 6 6 /

A lakó és munkahely közötti távolság	A naponként ingázók			
	országosan		Tolna megyében	
	száma	%-os megoszlás	száma	%-os megoszlás
5 km-nél kisebb	24952	10.6	624	33.6
6-10 km	45581	19.3	564	30.0
11-20 km	64944	27.5	415	22.1
21-30 km	48995	20.8	104	5.5
31-40 km	24992	10.6	147	7.8
41-50 km	12795	5.4	14	0.7
51 km-nél nagyobb	13745	5.8	7	0.3
Összesen:	235004	100.0	1875	100.0

Országos átlagban egy naponkénti ingázó munka és lakóhely közötti távolsága 21.3 km, Tolna megyében 11.1 km. A különbséget a nagyobb ingázókat vonzó központ hiánya és a kedvezőtlenebb utazási lehetőségek magyarázzák, valamint az is hozzájárul, hogy megyénkben a mezőgazdaságból felszabaduló jelentősebb számú népesség jobban képes ellátni az új ipari telephelyek munkaerő szükségletét, mint más iparosodottabb megyékben.

Az elmondottakat igazolja az is, ha a 30-51 km között utazók arányát megvizsgáljuk járási részletességgel. A szekszárdi járásban a 30-51 km-t utazók aránya az össz naponként ingázóknak 19.1 %-a. /Ugyanakkor a szekszárd város részesedését levonjuk akkor csak, 1 %./ A bonyhádi körzetben az iparosodottsági szint gyors emelkedésének megfelelően 14.3 %. Jelentősebb még a dombóvári járásban, ugyanakkor a legkevesebb ipari dolgozót foglalkoztató paksi, illetve tamási járásokban, mindössze 3.6 , illetve 3.3 %. Tamási és Paks körzetében tehát a jövőbeni ipartelepítéseknel a területi elhelyezé-
nek ezeket az arányokat meg kell tartani, illetve az ésszerű munka-
erő felmérésével még csökkenteni is kell. A bonyhádi, dombóvári és
szekszárdi járásoknál is lehetőség van a kifelé ingázó és a mező-
gazdaságból felszabaduló munkaerők lekötésével, valamint az erő-
teljesebb lakásépítéssel, az utazási távolság csökkentésére.

A ritkább időközönkénti be-felé ingázók számának megoszlása az állandó lakhely és a munkahely közötti km távolsági kategóriák szerint: /1966/

a munkahely és állandó lakóhely közötti távolság	ritkább időközönként ingázók			
	országosan		Tolna megyében	
	száma	%-os megoszlás	száma	%-os megoszl.
50 km és ennél kisebb	11244	19.9	246	64.0
51 - 100 km	16922	29.9	81	20.9
101 - 200 km	20680	36.6	50	12.9
201 - 300 km	7119	12.6	6	1.5
301 km és ennél nagyobb	538	1.0	3	0.7
Összesen:	56503	100.0	386	100.0

A ritkább időközönkénti befelé ingázók 84.9 %-a 50 és 100 km-t utazik a lakó és munkahelyek között. A 100 km-nél nagyobb utat megtevők száma 59 fő, vagyis az ennél kevesebbet utazóknak 18 %-a. Ezek a munkások minden szempontból hátrányosabb helyzetben vannak, mint a helybenlakó munkavállaló, hiszen a munka utáni pihenőt később kezdhetik meg, ugyanakkor a munka megkezdésekor már hosszú utazás érezteti hatását a termelékenységükön. A ritkább időszakonként ingázók túlnyomó részben irányító tevékenységet folytatnak / vezetőik és szakalkalmazottak/. Fontos feladat lenne a legtávolabbi helyekről utazók letelepedésének problémáját megoldani.

A 100 és 200 km között utazók jelentős része Budapestről kihelyezett irányító szakember, akik a fővárosi lakásukat nem akarják vidékivel felcserélni, inkább vállalják a hetenkénti, vagy havonkénti ingázás fáradalmait.

Tolna megye települései a kifelé ingázók száma szerint:

/ 1 9 6 6 /

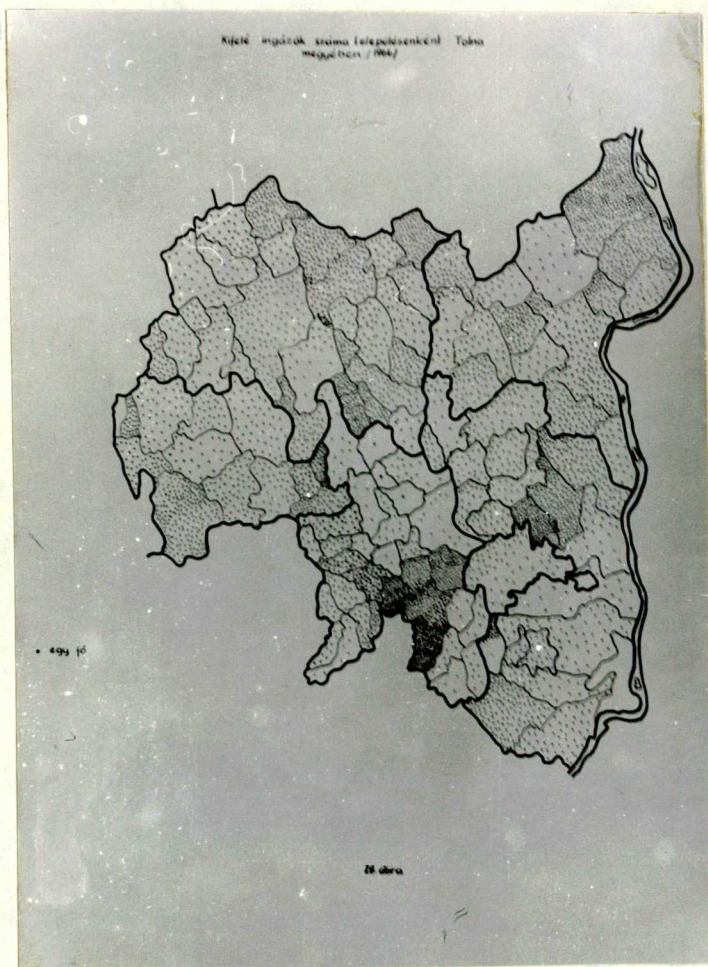
Kifelé ingázók száma	A települések száma	A települések %-ában
1 - 10	16	14.9
11 - 50	60	56.2
51- 100	14	13.1
101 -300	16	14.9
301 -500	1	0.9
Ö s s z e s e n:	107 *	100.0

Tolna megye határain tulra 5119 fő utazik naponta, vagy ritkább időközönként munkavállalás céljából. Kevés azoknak a településeknek a száma, amelyek nagy kifelé ingázó központot alkotnának. Mindössze 17 település / az össz. 15.8 %-a/ ezek főként a bonyhádi járásban találhatók. / Kakasd, Majos, Cikó, Bonyhád / Átlag 205 ingázóval, főleg Baranya megye iparában találnek munkaalkalmat. Valamint a paksi járásban, /Bölcske, Dunaföldvár, Györköny és Paks / átlag 179 más megyébe ingázóval. Elsősorban Dunaujváros és Budapest munkaerő ellátásában játszanak szerepet. A települések 84.2%-ából 100 főnél kevesebb munkavállaló utazik a megye határain tulra. Legjelentősebb azoknak a községeknek a száma, /56.2 % /amelyek 11 és 50 fő közötti ingázót ~~ka~~nak. Az 5119 fő megyéből kifelé utazók közül 3379 azoknak a száma, akik minden nap ingáznak, elsősorban Baranya, Somogy, Fejér és Kis százalékban Bács-Kiskun megyébe.

* Egyetlen településről /Várong / nem ingázik sem kifelé sem befelé munkavállaló.

1740 munkavállaló pedig ritkább időközönként ugyanezekbe és az ország többi megyéjébe.

*₁ Ezenkívül a tamási járás 5 települése /Simontornya, Ozora, Tamási, Pincehely és Felsőnyék/ átlagban 111 ingázója talált munkalehetőséget zömmel Fejér megye ipari telephelyein.

A kifeje ingázók részletezése azt mutatja, hogy legnagyobb szá-
zalékban, /25.3 / a tamási járás községei kisebb mértékben a

paksi /21.1 % /, a bonyhádi /20.9 % / és a szekszárdi járás települései bocsájtják ki a naponta és ritkább időközönként más megyébe ingázók nagyrésztét. A dombóvári járás részesedése 12.1 %. A térkép alapján jól kirajzolódnak azok a körzetek, amelyekre a szomszédos, illetve az ország távolabbi megyéi vonzást gyakorolhatnak az illető terület munkaerő gazdálkodásában jelentkező problémák alapján. A bonyhádi járásból a kifelé ingázók nagy százaléka 4 településből adódik. Az innen kiáramló munkaerő nagyrésze betölthetné a megye határán túlról befelé ingázók helyét, azonban a korábban iparosodott baranyai ipartelepeken már törzsgárdává váltak. Így a később bővített bonyhádi ipari kapacitás már velük nem számolhatott. A dombóvári járás településeibe összesen 194 munkavállaló ingázik a járásból a megye határán túlra pedig 623 fő, tehát ésszerűbb munkaerő felméréssel ez a szám a mostani kapacitás mellett is 429 főre, vagyis 31 %-kal csökkenthető lenne. A szekszárdi járás a szükséges munkaerők nagyrésztét megyén belüli munkavállalókkal képes biztosítani. A megye határán túlról 176 fő ingázik. A szomszédos megyékbe viszont 1020 munkás utazik. Ez azt jelenti, hogy igen jelentős helyi iparterületek munkaerejét lehetne biztosítani az ingázók lekötésével. A paksi körzet iparterületei összesen 38 fő más megyéből ingázót kötnek le. Tehát 1080 azoknak a száma, akik pillanatnyilag a járás területén nem találnak munkalehetőséget. Súlyosbitja a helyzetet, hogy a mezőgazdaság túlsúlya következtében jelentős munkaerő szabadult fel ebből a gazdasági ágból is. Ez magyarázza a nagyszámu állandó vándorló jelentkezését is. A megyei ipartervezésnek ezeket a tényeket figyelembe kellene venni, és új üzemek /főként élelmiszer ipari / telepítésével az égetően jelentkező munkaerő felesleg problémáján enyhíteni. Ugyanezt figyelhetjük meg a tamási járásban is. A megye legjelentősebb állandó vándorlása és a legmagasabb arányu kifelé ingázás is itt jelentkezik. Érdemes megjegyezni, hogy a járásban helybenlakó ipari munkavállalóknak többmint másfélszerese jár a megye határán túlra. Mindez abból adódik, hogy a meglévő ipari telephelyek bővítése, illetve újabb telepítése olyan lassuütemű, hogy nem tud lépést tartani a már meglévő, illetve újonnan jelentkező munkaerő felesleggel. Mivel a járás területén csak

mezőgazdasági nyersanyag van ennek a helyi feldolgozása, illetve munkaigényes iparágak idelepipítése enyhíthetne a jelentkező munkaerő gondokon.

Összegezve tehát Tolna megye ingavándor forgalmát a mezőgazdasági jellegnek megfelelően a belső mozgást aránylag kis körön belül zajlik le. Az iparteleperek befelé ingázók utazási távolsága az országos átlagtól eltérően kedvezően alakult. Sokkal szomorubb a kép a megyéből kifelé ingázók magas aránya miatt. Megoldást jelentene a foglalkoztatottsági struktúra, további átalakítása új ipari telephelyek létesítésével, a közlekedés és szolgáltatás fejlesztésén keresztül az urbanizációs folyamat gyorsításával.

Tolna megye népességének egyes foglalkoztatottsági problémái a harmadik ötéves terv időszakában:

Magyarország népességének egyes foglalkoztatottsági problémái a 20 éves terv időszakában a következő:

- a./ A társadalom foglalkoztatottsági színvonalának/ gazdasági aktivitás emelése; a nők munkába való bevonásának növelése /
- b./ A foglalkoztatottsági struktúra változása ezzel összefüggésben a mezőgazdasági keresők számának és arányának csökkentése.
- c./ A népesség általános és szakmai műveltségének jelentős fokozása, a technikai és tudományos haladás szakember szükségletének maradéktalan ki-elégítése.
- d./ A munkahelyek és a népesség területi megoszlása közötti egyensúly kialakítása az új munkahelyek telepítése útján.

Timár János: "Magyarország népességének egyes foglalkoztatottsági problémái a 20 éves terv időszakában."

Ezek az irányelvek az egész ország 20 éves tervidőszakának munkaerő gazdálkodására vonatkoznak. Viszont egyetlen terület munkaerő helyzete sem független a környező megyékétől és végsősoron az egész ország munkaerő helyzetétől. Ezért a tervszerű területi fejlesztés megalapozása az operatív munkaerő gazdálkodás érdekében és a követendő munkaerő politika kialakításánál az egész ország foglalkoztatottsági problémái keretén belül kell a helyi viszonyokat vizsgálni. Az ország munkaerő helyzete attól függ, hány új dolgozóra van szükség az adott időszakban az egész nép-gazdaságban, illetve mennyi az újonnan munkát igénylő dolgozók száma, vagyis a munkaerő helyzet a munkaerő^k kereslet és munkaerő kínálat arányától függ. A munkaerőkinálatot elsősorban az határozza meg, hogyan alakul a munkaképeskorú népesség, a munkaképeskorú tanulók, valamint a munkaképes korhatárnál idősebb keresők száma. E tekintetben az ország és ezen belül Tolna megye munkaerőhelyzete a jelenlegi tervidőszakban jelentősen különbözik az előző per-jódustól. Amíg az előző időszakban a foglalkoztatható munkaerő évente csökkent, addig ebben a tervidőszakban fokozatosan nőni fog. Ennek fő oka, hogy a jelenlegi időszakban lépik át a munka-vállalási jog 14 éves korhatárát az 1952 és 1955 között született nagylétszámú korosztályok. Emellett korábban az oktatás gyors meny-nyiségi fejlesztése jelentős számú fiatalot vont be az iskolákba; ezekbe az években ~~xxxévek~~ viszont nagylétszámú korosztályok már befejezik tanulmányaikat és munkát igényelnek.

Tolna megye gazdasági szerkezete és fejlettségének színvonala természeti okok és a történelmi fejlődés sajátosságai következté-ben sok tekintetben eltérő az ország egészétől és még erőteljesebb a különbség egyes megyék viszonylatában. Ennek megfelelően a munka-erő helyzete sem azonos. A vidéki nehézipari körzetekben egyszerre jelentkeznek a nehéztести munkára alkalmas férfi munkaerő hiánya, és a munkát igénylő nők elhelyezkedési nehézségei. A mezőgazdasá-gi jellegű megyék jórésztében - így Tolna megyében is - komoly gon-dot okoz a tavaszi és őszi mezőgazdasági munkák időbeni elvégzése, a téli időszakban pedig a falusi népesség foglalkoztatottsága. Fon-tos feladat a mezőgazdasági keresők korösszetételének ~~xx~~ javítása, különösképpen a termelőszövetkezetek munkaerő ellátásának biztosí-tása érdekében az eddigieknél több gondot kell fordítani arra, hogy minél több falusi fiatal válassza élethivatásául a mezőgazdasá-

munkát és a mezőgazdaságban a dolgozók elvándorlása a korábbinál jóval kisebb legyen. Ilyen módon egy megfelelő koru és létszámú mezőgazdasági munkaerő kialakításával a növénytermelés vegetációs időszakának átlagos munkaerő szükségletét figyelembevéve kiegészítő üzemágak szervezésével és más ágazatokkal történő kooperáció útján a mezőgazdasági munkaerő is stabilizálható, ugyanakkor a mezőgazdasági munkacsucok munkaerő ellátása is biztosítható. A fiatalok számára elsősorban a továbbtanulás lehetőségét kell biztosítani. Ennek érdekében főként a szakmunkás tanuló iskolákban felvételre kerülő fiatalok számát kell növelni. Ezzel a csökkenő tendenciát mutató szakmunkás réteg aránya is javítható. Ugyanis a gazdaságirányítás új rendszere a most következő években a munkaerő helyzetet is befolyásolni fogja. Az új reform legfőbb és végső célkitűzése a gazdasági munka hatékonyságának növelése, vagyis a munkatermelékenységének és a termelés gazdaságosságának növelése. A vállalatok így várhatóan az eddigieknél nagyobb gondot fordítanak a meglévő munkaerők munkájának hatékonyabb megszervezésére, a meg nem felelő munkát végző dolgozók kicserélésére. Ez még akkor is növelhető a foglalkoztatási nehézségeket, ha egyébként a megyében a foglalkoztatottak összlétszáma a tervezett módon alakul.

E vázlatos áttekintés alapján megállapítható, hogy a harmadik ötéves terv időszakában a munkaerő kínálat és a munkaerő kereslet közötti ellentmondások átmenetileg szélesedni fognak, részben a helyes irányú gazdasági struktúra változás elkerülhetetlen kísérlő jelenségeként, részben a demográfiai helyzet változásából következően. A kép teljességéhez az is hozzátartozik, hogy a népesség foglalkoztatásának szintje ezekben az években az eddigi szinttől még tovább emelkedik. Ezt mutatja, hogy a 100 foglalkoztatottra jutó eltartott népesség száma, amely 1949-től 1966-ig 114 főről 110 főre csökkent a jelenlegi ötéves tervidőszak végén 1971-ben valószínűleg 104 főt sem fogja elérni Tolna megyében.

A foglalkoztatottsági struktúra, ha lassu ütemben is 1971 -ig ismét változik. Elsősorban a mezőgazdasági keresők aránya csökken az iparosodottság arányának növekedésével pedig nő a jelentősége a közlekedésnek is. A termelői ágak munkaerő létszámának növekedésével pedig emelkedik a kereskedelem, szolgáltatás és a közszolgáltatás foglalkoztatottjainak aránya.

Számokkal még nem igazolható, de az új gazdasági irányítás célkitűzéseinek megfelelően - az oktatásügy terveit figyelembe véve - növekszik a technikumi, szakközépiskolai, szakmunkás-iskolai és egyéb szakiskolai tanulók száma. Ezzel az ipari, mezőgazdasági és egyéb ágak középkádereinek száma, valamint a már legmodernebb gépekkel felszerelésre kerülő felújított, és új ipartelepek megkívánta szakmunkások száma is nő.

A Budapesti munkaerőgazdálkodás átszervezése következtében sok üzem fiokvállalatokat létesít az iparilag fejletlenebb megyék munkaerő problémáinak enyhítése és a fővárosba áramló munkástömegek csökkentésére. E terv keretén belül létesít a Láng gépgyár három ütemben alkatrész készítő részleget Dombóvárott. Az első ütem 1970-ig készül el és 310 fő munkaerőt foglalkoztat majd. A további ütemek 1975-ig 800, majd 1980 -ban a befejezés után 1400 fő munkaerőt köt majd le. A szekszárdi járás munkaerő gondján enyhít majd a Rákospalotai Bőr- és Műanyag Üzem, amely 1970 -ig 550 fő munkásnak biztosít elhelyezkedést - helyben. Ugyancsak 1970 -ig Szekszárd városban 450 fővel bővíti a Fővárosi Óra- és Ékszer vállalat üzemrészlegét. Tolna megye munkahelyeinek és a népesség területi megoszlás közötti egyensúly kialakításának szempontjából a legfontosabb létesítmény az Orion gyár Tamásiba kihelyezett részlege, amely alkatrészeket gyárt és 1969 -re 320 fő munkást foglalkoztat majd. A helyben lévő munkaerő az üzem további fejlesztését teszi lehetővé.

Ha az 1971 -ig átadásra kerülő ipari létesítmények munkaerő szükségletét együtt nézzük egy jelentősebb iparvidék vonatkozásában nem hozna túlságosan nagy változást. / 1630 fő / Viszont ha figyelembe vesszük, hogy Tolna megyében ez a szám 6,8 %-os növekedést jelent az 1966. évi ipari foglalkozásuakhoz viszonyítva, már sokkal jelentősebb. A letelepített üzemrészek szerepét az is fokozza, hogy bármely gazdasági szerv sokkal hamarabb vállalkozik egy már meglévő létesítmény bővítésére, mint egy teljesen új beruházásra. Lényeges az is, hogy az egyes anyavállalatok megyei ösztöndíj létesítésével a Budapesti üzemrészükben Tolna megyei fiatalokat képeznek ki a

kihelyezett üzemrészek munkaerejének biztosítására.

Az első jelentősebb lépések tehát megtörténtek, amelyek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy Tolna megye - a mezőgazdaságot sem elhanyagolva - a foglalkoztatási struktúra megfelelő arányainak kialakítása után megszüntesse az itt élő népesség szempontjából annyira hátrányos helyzetet, és az ipar mezőgazdaság fejlesztő hatására felszabaduló munkaerő a helyi iparban nyerhet elhelyezést, felszámolva ezzel azt a nagyfoku vándorlást és távolabbi területekre való utazást, amely megyénkben 1949 óta jelentkezett és még napjainkban is tart.

Felhasznált irodalom

- 1./ Dr. Acsádi György: A népesség öregedése
Statisztikai szemle, 1955. 10. sz.
A népesség belső vándorlása
Statisztikai Szemle, 1956 5. sz.
A vándorlás és regionális tervezés néhány kérdése
Demográfia, IV. évf. /1961/ 4. sz.
A mezőgazdasági népesség elvándorlásáról
Demográfia, IV. évf. /1961/ 4. sz.
- 2./ Dr. Antal Zoltán: A társadalmi és területi munkamegosztás összefüggései az iparban
Földrajzi Közlemények, VIII. /LXXXIV/ évf.
1960 2. sz.
A társadalmi átrétegződés és demográfiai hatásai
Demográfia, VI. évf. /1963/ 3. sz.
Az ipari munkavállalók ingavándorforgalma
KSH kiadványa, Bp. 1962.
- 3./ Dr. Bene Lajos: A városok és vonzásterületük népességi gazdasági kapcsolatai
Demográfia, V. évf. 1962. 4. sz.
- 4./ Berettyán László
Timár János: A népgazdaság munkaerő helyzete a II. 5 éves terv időszakában
Közgazdasági Szemle, VIII. évf. 1961. 7. sz.
Magyarország munkaerő helyzete 1961 és 1971 között.
Közgazdasági Szemle, X. évf. 1963. 11. sz.
- 5./ Bora Gyula
Koródi József: A népesség, a munkaerő és az ipar területi koncentrálódása és a fővárosi túlsúlyosság
Közgazdasági Szemle, 1959. 8-9. sz.
- 6./ Danyi Dezső: Beruházások hatása a belső vándorlásra
Demográfia, V. évf. 1962. 4. sz.
- 7./ Erdei Ferenc: A népesség egyes kérdései és az égrárnépsűrűség alakulása
Demográfia, II. évf. 1959. 1. sz.

- 8./ Fekete György
Hegedüs Gyula
Timár János: A mezőgazdaság munkaerőhelyzete a második és a harmadik ötéves terv időszakában
Közgazdasági Szemle, XI. évf. 1964 5. sz.
- 9./ Görög László: A mezőgazdaság munkaerőhelyzete és a munkaerő-távlati tervezése
Közgazdasági Szemle, III. évf. 1956 6. sz.
- 10./ Kakulics István
Timár János: Magyarország munkaerőhelyzete és a munkaerő gazdálkodás feladatai
Társadalmi Szemle, XIX. évf. 1964 6. sz.
- 11./ Dr. Klinger András: A társadalmi foglalkozási átrétegződés néhány jellemvonása Budapesten
Demográfia, V. évf. 1962. 4. sz.
- 12./ Dr. Kolta János: A népesedés és a társadalmi-gazdasági jelenségek és folyamatok kölcsönhatása Baranya megyében
Kandidátusi értekezés
Baranya megye népességének vizsgálata 20 éves távlatban 1960-1980
Sokszorosított kézirat - Baranya megye Tanácsának irattára
- 13./ Dr. Kulcsár Károly: A vándorlás és a társadalmi átrétegződés
Valóság, 1961. 4. sz.
- 14./ Magyarország történeti demográfiája
Szerk.: Kovács József, Budapest, 1963.
- 15./ Mód Aladárné: A lakosság társadalmi rétegek szerinti csoportosításának egyes kérdései
Statisztikai Szemle, XXXVIII; évf. 1960.
A belső vándorlás és társadalmi átrétegződés vizsgálata Magyarországon
Monográfia, VII. évf. 1964. 1. sz.
- 16./ P. E.: Magyarország megyénkénti népessége várható alakulásának kiszámítása
Demográfia, VI. évf. 1963. 2. sz.
17. § Rédei Jenő: Magyarország népességének osztályszerkezete az 1949. évi népszámlálás adatai alapján
Statisztikai Szemle III./XXIX/ évf. 1951. 2.sz.

- 18./ Timár Jánps: A munkaerőgazdálkodás tervszerűsége a szakmunkás-
szükséglet és fedezet tervezése
Közgazdasági Szemle, 1960. VII. évf. 6. sz.
- 19./ Zala György: Magyarország ipari dolgozóinak ingavándorlása
Földrajzi Közlemények, 1956. 3. sz.

Statisztikai Kiadványok:

- Az első Magyarországi népszámlálás / 1784 - 1787 /
Szerk.: Danyi Dezső és Dávid Zoltán Bp. 1960.
- Ipari munkavállalók ingavándorforgalma
Budapest. 1962.
- Magyar statisztikai zsebkönyv
Budapest. 1967.
- Magyar városok és községek
Statisztikai adatgyűjtemény, Bp. 1958.
- Munkaügyi adattár 1949 - 1966
KSH. Bp. 1968
- Munkaerőhelyzet megyék szerint 1949 - 1966
KSH. Bp. 1967/15
- Tolna megye legfontosabb statisztikai adatai
KSH. Tolna megyei igazgatósága 1957 -1965
- Tolna megye személyi és családi adatai
Budapest, 1962.

Az ábrák jegyzéke

oldal

1. A népmozgalom alakulása országosan és Tolna megyében	/1949-1966/ 5
2. Tényleges szaporodás vagy fogyás községenként /1949-1966/....	5
3. Fogzó és gyarapodó települések természetes szaporodása	/1949-1966/..... 7
4. Tolna megye népessége nem és korcsoportok szerint	/1949-1966/20
5. Tolna megye mezőgazdasági népességének aránya községenként	/1949/27
6. Tolna megye mezőgazdasági népességének aránya községenként	/1966/ 27
7. Tolna megye ipari népességének aránya községenként	/1949/ 28
8. Tolna megye ipari népességének aránya községenként /1966/...	29
9. Tolna megye fejlesztésre kijelölt településeinek urbanizált- sági foka /1966/.....	31
10. Foglalkoztatottsági struktúra átalakulása járásonként	/1949-1966/ 46
11. Tolna megye állandó vándorlási különbözete /1949-1966/.....	52
12. Tolna megye járásainak vándorlási különbözete /1949-1966/...	53
13. Az állandó elvándorlás iránya /1949-1966/	55
14. Az állandó odavándorlás iránya /1949-1966/	55
15. Az állandó elvándorlás iránya 1965-ben	56
16. Az állandó odavándorlás iránya 1965-ben	56
17. Jelentősebb ingavándorforgalmi központok száma az ország megyéiben /1966/.....	62
18. Jelentősebb ingavándorforgalmi központok Tolna megyében	/naponta 1966/..... 64
19. Egy naponkénti ingázóra jutó átlagos utazási távolság	/1966/ 68
20. Kifelé ingázók száma településenként Tolna megyében	/1966/ 71

TARTALÓJEGYZÉK

Bevezetés	1
Tolna megye népesedési tényezőinek változása	2
A lakosság nemek szerinti megoszlása	16
A népesség kor szerinti összetételének alakulása	19
Tolna megye gazdasági jellege és a népesség társadalmi tevékenysége közötti kapcsolat	22
Tolna megye fejlesztésre kijelölt településeinek urbanizáltsági foka	31
A munkaerő-forrás alakulása	40
Tolna megye népességének vándorlása	51
Tolna megye népességének egyes foglalkoztatottsági problémái a harmadik 5 éves terv időszakában	73
Felhasznált irodalom	78
Az ábrák jegyzéke	81

Végezetül köszönetet mondok Dr. Kolta Jánosnak, a Dél- Dunántuli Földrajzi Intézet igazgatójának szakmai és módszertani támogatásáért és birálatáért, amellyel nagy segítségemre volt a dolgozatom megírásánál.

Dr. Krajkó Gyula intézetvezető docens urnak a témakidolgozás engedélyezéséért.

Valamint a Tolna Megyei Párt Bizottságnak a rendelkezésemre bocsájtott munkaerő-gazdálkodási adatokért és egyéb segítségért.

